

798
867

Худийланы Осман

АНТ

ХУБИЙЛАНЫ ОСМАН

Анни

НАЗМУЛА
ДЖЫРЛА
ПОЭМАЛА

КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС КИТАБ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ЧЕРКЕССК—1963

ТАНЪ АТДЫ

Джел боранлаб, ёшюн уруб
Кёк тенъизге,
Джагъасындан тёге эди
Сууун тюзге.

Къара тубан басхан эди
Аны башын.
Толкъунлары джалай элле
Къумун-ташын.

Ышый элле ёшюнлерин
Джууукълашыб,
Къалкъый элле джер да, кёк да
Къучакълашыб.

Илгеннъенча уянаед
Тенъиз сора,
Эте эди ол башына
Иги джора.

— Шохунъ тюлме, тубан, сени,
Бил, — дей эди.

Кёкрегинден төрт бюклениб
Силдей эди.

Мюйюшлеге тие эди
Суу чулгъаныб,
Къарауз эд зыгъырлагъа
Ол булгъаныб.

Ехдем тенъиз тюз тюрбюнден
Тебе эди,
Кир-хабчюгюн ол тышына
Тёге эди.

Джер-джеринден толкюнлары
Къайнаб чыгъыб,
Боз кёмюгюн теблей элле
Чёргеб, джыгъыб.

Бу къатышыу болду бираз
Шош, сериуюн,
Кеси джырлаб барамтаны
Етгюр кюуюн.

Булутла да таяналла
Хаман ёрге.
Джарыкъ ура башлагъанды
Мутхуз джерге.

Джел шаушалды, толгъан айны
Кёкде кёрюб,
Ай ышарды нюр джарыгъын
Джерге тегюб.

Залим тенъиз кюрешиде
Насыб табды.

Мычымайын кюн къыздырыб
Бир танъ атды.

ЛЕНИННИ ДЖЫРЫ

Тауларыбыз къара кийген заманда
Барамтадан чакъмай элле сабанла,
Къобаныбыз мыдах кюüle эте эд,
Тюзлюк излеген тутулуб кете эд.

Припев.

Башчы болуб сен къурагъан партия
Эркинликни берди бизге саугъагъа.
Хар оноуу джюреклени джылыта,
Ол ишлейди рахат джашау халкълагъа.

Адам джегиу, зорлукъ заман, джахиллик,
Ленин, сени кючюнъ бла къоралла.
Экинчиде къайытмаз кибик тирилик
Кетгендиле барамтала, боранла!

Припев.

Сен джашаугъа ие этдинъ халкъланы,
Уруннъаннъа сый берилди махдалыб.

Кѣз гинджича сакълагъанлай аланы,
Урунабыз джуртубузгъа махданыб.

Припев.

Джарыкъ кюннѣ чыкъгъандыла таулула,
Партиябыз кѣргюзеди джолларын.
Биз билебиз: Ленинни тутхан иши
Джер юсюнде артыкълыкъны хорларын.

Припев.

БИРГЕНЪЕБИЗ, ПАРТИЯ!

Къыйын джыллада туугъанса тулпарча
Онъсузланы ышандырыб джашауџа.
Халкъла сени ёмюрде унутмазча,
Эркинликни этгенсе бизге сауџа.

Къаллы джаула чабсала да таларџа,
Аланы сен суусутханлай келесе,
Урунъанлагъа хар иште джарарџа
Кечс, кюн да акъылынъы бёлесе.

Джолубузну Ленин ачханды бизге,
Осиятын биз джашауда кёребиз.
Коммунизм ишлерге джерибизде
Бирден къобуб, джолџа чыкъдыкъ, —
ёребиз.

Джунчутмайды сени къаллай чурум да,
Насыб бересе хар юйге, орамџа,
Партиябыз, сени блабыз къуру да,
Биргенъебиз барамтада, боранда!

Партиябыз, ачаса зауукъ джашау
Кенъ джуртубузну толтургъан

халкълагъа.

Игилигинъи кыйынды хыйсаблау, —
Табылмайды анъа ёлче, не багъа.

Къарнаш этиб, джуртубузну халкъларын
Джарыкъ джолну сен элтесе хорламгъа.
Мийикге тутуб Ленинни байрагъын
Биз кёллениб, таукекел барабыз алгъа.

БИР БАРАЗА

Джазгы Къобанча барад шуулдаб,
Алдан-алгъа силкиниб заман.
Анъа тенъ-негер болургъа джолда
Термиледи къайсы да тамам.

Джолда арыб къалыб кетмейин,
Талпый эдим: энди джюз джылдан,
Мен ёзге джукъгъа сагъыш этмейин,
Кенъ джуртума къараргъа саудан.

Айт, аллай бирден къалай болурла
Адам, джашау, билим, усталыкъ?
Тюзюн айтайым, быллай соруула
Къыйнайдыла эсимде къалыб.

Хаман кёзюме кёрюнед мени:
Джулдузлу кёкден тюшюб бери,
Сау эл кирген хауа кемени
Айдан къайта эниб келгени.

Бу эллерибиз шахарла болуб,
Кёрюнюрле профессор къызла,

Деу машинала таулану джонуб,
Тёббелеринде — сабан ызла.

Ишчи, кьуллукъчу, элчи деген ат
Эски болур, таб, унутулур.
— Не затды, алан, «кьауьга», «кьазауат»?
Дерча, уруш тюбелек кьурур.

Зорлукъ, хомухлукъ, уру, хауьлелик
Сёзде, таурухлада кьалырла.
Машина кюч бла хар джылда сюрюб
Таб, тёрт кере битим алырла.

Зорлукъ, артыкълукъ, дерт чириб кёрде,
Халкъла болурла керти кьарнаш.
Илмугъа-кючге бойсунуб кёкле,
Джел, боран да болурла джууаш.

Уллу насыбха ашыгъыб заман,
Сабыр этмей, барады учуб.
Аны тыяргъа излесенъ мадар,
Аякъ тюбюне тюшерсе джунчуб.

Кимди заманна ёмюрлюк нёгер?!.
Алай а эскер, дурусду санья:
Сени кьолунъдад сен джашагъан джер,
Бир бараза сюр да кьош анья!

АЛЧЫБЫЗ

«Уруш кьоркьюу кетсин, — деб, сау
дуниядан»,
Рахат джашау излейсе сен халкълагъа.
Джерни, кёкню сен аўлатыб илмугъа,
Хаман ёрлеб бараса алдан-алгъа.

Игиликди, партия,
Тутхан ишинъ, муратынъ.
Бютеу халкъны барына
Сюйдюреди ол затынъ.

Тюзлюк ючюн артха турмай сермешген,
Халкъларынга джарыкъ джолну юретген,
Иннетлерин кьарнаш этген, бир этген,
Джуртубузну насыб джашаугъа элтген.

Партиябыз, толады
Сени ишинъ, муратынъ.
Джюреклени талпытыб,
Учундурады атынъ.

ЗАМАН

Таўла кибик акъ кюртлени эритиб,
Тынч сюрюрча бизге табады амал;
Камсыкланы, чѣрчеклени къарт этиб.
Мурукгусуз алгъа барады заман.

Кюн кюйдюрген, чыгъанакълы, къумлу
джер

Энди сюрюлюб, чагъады джаз сабан,
Джалкъауъланы, таўкелсизлени теблеб,
Мурукгусуз алгъа барады заман.

Унукъгъанла тюзлюк излейле бирден,
Урадыла зорлукъ джашауъгъа табан.
Тюзлюк ючюн джилтинден джайыб ѳртен,
Тохдамаздан алгъа барады заман.

Уятады эркинликсиз халкъъланы,
Тень болсун деб, джер юсюнде хар адам,
Насыб джашауъгъа чакъыра атланыб,
Сакъламайын алгъа барады заман.

Энди заман узаялмайды бизден,
Бизни джанлыды, бизге ишлейди тамам.
«Джаз ишинъе сен хазырлан, — деб, —
кюзден»,
Ашыкъгъанлай чабыб барады заман.

Биз заманнъа болушабыз джетишиб,
Ол болады джауларыбызгъа заран.
Насыб ючюн ёмюрлени кюрешиб,
Зауукълукъгъа джетдиреди бу заман.

КЮЗЛЮК

Кюзлюк будайла
Чайкъаладыла,
Таза алтынлай
Саргъаладыла.

Эртденнѣи аяз
Къозгъайд сабанны,
Хазырды колхоз
Орургъа аны.

Джерни семиртиб,
Сугъарыб, къараб,
Махдалад колхоз,
Хар иши джараб.

Агроном келди
Сабаннѣа къарай,
Боз бетли чачын
Аязчыкъ тарай.

Айныб ёседи,
Теблемей бир мал.

Къууандырады
Чайкъалыб сабан.

Къызыл байрагъы
Джелде тозурай,
Машина кирди
Оругъа будай.

Бир чёб къалдырмай,
Терк оруб, джыяд,
Алыб, сууруб,
Сауутха къуяд.

БИЙЧЕСЫН

Акъ булутла сирелелле
Къыбба-къыбба.
Тюблеринде кёгерелле
Джалан сыртла.
Гелеу бетде отлайдыла

Къой сюрюуле,
Къулакълада чулгъаналла
Кенъ дюрюле.

Ауушладан аяз уруб,
Джел тарайды,
Минъи-Тау да бёгеклениб,
Шош къарайды.

Не эсе да сени кемсиз
Сюеме мен...
Джюрегимден тансыкъ
салам
Иеме мен!

СЮЙГЕН ДЖУРТУМДА

(джыр)

Кириш къаяла,
Шоркъалы суула,
Чегет талала
Кёзню алдайла
Сюйген джуртумда.
Отлайла малла
Майна, алайда.
Нартюх сабанла
Бирден чайкъала
Сюйген джуртумда.
Тюзде, таулада
Элле, сахарла
Юйреб ёселле
Халкъ насыблыды
Сюйген джуртумда.
Таза иннетде
Къарнаш миллетле
Уруна бирге.
Къууанчлыдыла
Сюйген джуртумда.

ТУУГЪАН ДЖУРТУМ

Кѣзлерими алалмаймъ тауладан,
Къучакъларым келед барын узалыб,
Езенледе эллени кѣрсем барыб,
Сау бир къарыш ёсеме мен къууаныб.

Тансыкълайма тюзлени да айырмай,
Бетджанлары сакъладыла ёлюмден.
Мени джуртумд бютеу бары кѣрюннъен,
Къалайын да аз суймейме элимден.

Багъалыса саулай джерибиз меннъе,
Кемсиз ариу кѣрюнеди хар затынъ.
Таурухдача кѣб сууунъ, тауунъ, чатынъ,
Туугъан джуртум,
Россияды сени атынъ.

КЪОБАН

Кавказ тауну тар чатында джылтыраб,
Тигелейсе тиклеринден шоркъулдаб.

Тёрт джанынъдан къара суула агъалла,
Джагъаларынъ кюйюз бетли чагъалла.

Джаз джетгенлей, шууулдайса ёкюрюб,
Ташдан ташха юр-сюр этиб, секириб,

Зем-зем суула, чокъракъ суула къошулуб,
Эсиртелле сени бирден болушуб.

Толкъунларынъ бир-бирлерин къыздырыб,
Къуйулалла секиртмеден, сызгъырыб,

Баш энишге секиресе шоркъача,
Ауузлукъгъа кесин ургъан джоргъача.

Башында уа кёк джашнайды кючюреб,
Люуулдейле къаяла да титиреб.

Булутлада окъа отла джаналла,
Ырхы суула саркъыб санъа чабалла.

Джугъутурла отлайдыла солумда.
Джолоучула солуйдула бойнунъда.

Езенинде шуулдайла чегетле.
Тюблеринде бишиб агъа кѣгетле.

Кѣмюклеринъи бюркесе, чачаса,
Баш эниште мыллык атыб къачаса.

Къой сюрюуле талаланы толтуруб,
Малчы къошла къулакълада олтуруб.

Кийик таула сени суююб джакълайла, —
Исси кюнден джашыралла, сакълайла.

АЗГЕК

Сукъландырад сабийликде кѣргеним:
Талаларынъ, джаргамларынъ, кѣллеринъ.

Эсге тюшед хар къулагынъ, хар ранынъ,
Суу бойнунда бузоу кютген заманым.

Тоб ойнаучу, чабышыучу тенълерим,
Излеб, сизни кѣбден бери кѣрмедим...

Къуш балаларын джайгъанча уядан,
Бирер джолгъа ашырды бизни заман.

Сабийликден ол узайтса да бизни,
Тюн этгенди барын тюшлерибизни...

Къушла къоннъан къысыр къаялагъа биз
Ненча кере, тырнакълаб ёрлегенбиз?!

Балта алыб чыгъа эдик чегетге,
Алдай элле бизни бишген кѣгетле:

Къызыл ишкилди, наныкъ, дугъум, тартыш.
Къайта эдик къошха сюрюуле къатыш.

Сала эдик къара суугъа биз тирмен.
Ол кюнлени къалай унутурма мен!..

Булутлагъа тийе тургъан тауларынь
Тешмейдиле чыммакъ дарий ауларын.

Кюн ташайса джитиледен ашыкъмай,
Нюрюн тегед ёзенинъе джарыкъ ай.

Бетлеринъде салкъын, шындык чегетле:
Ёхдемлениб нарат, нызы терекле.

Чокъракъ суула кёмюкдениб, шоркъулдай
Баш энишге ташаялла шууулдай.

Кёз алдайла кюмюш кибиб джылтырай,
Юслеринде кюн таякъла къалтырай.

Аланы мен ана сютча балсытыб,
Кёб ичгенме джерге къабланыб, джатыб.

Сабийлигимде болгъанса бешигим,
Гокга ханслы таланъ — мени тёшегим.

Кенъде къалыб, узакъ болса да ара,
Сюйдюргенсе джазгъы кюнча ышара.

Бёлдюресе кече, кюн да эсими,
Кюсетгенлей тураса сен кесиньи.

Къартлыкъ джокъду, хаман джашлай
тураса,
Джашил джашнаб, алдан — алгъа ураса.

КЕКСЮЛ КЪАЛА

Бёрюлю-Къолда, Гошаях-Сыртында
Машинала чалыб, тишле къалайла.
Китаблары бла келиб таулу кызла
Къарт къалагъа сейирсиниб къарайла.

Э-эй, заман, сен кёблени теблединъ,
Джуддунъ барын... ташайтдынъ кёмюб
джерге.

Тюзню — терсни айырмайын чёблединъ,
Кёзююу бла ашырдынъ барын кёрге.

Ёмюрлени аурлугъун кёлтюрюб,
Къарт болса да, джашайды ёхдем къала.
Хапар сорса, адам былайгъа келиб,
Таурухха буруб айтадыла къартла:

— Дертлиледен Гошаях-бийче джаллаб,
Къаншаубий бла джашагъанды къалада.
Кече сайын оноу биче тушманнъа,
Кёз кысмайын атдыргъандыла танъла.

Туралмайын тар къалада Къаншаубий
Бир чурум бла кете эди узакъгъа.
Болмай эди джууукъ, хоншу, не сабий,
Ариу бийче тюшген эди тузакъгъа.

Аушдурмай шуу-шуу чебгенни бийче,
Урчукъ ийриб, согъады бир гетен.
Солуу алмайын ол кюндюз, не кече
Терлеб ишлейд, джетиб келгенча ёртен.

Къала тегерекде ногъай аскерле
Къараууллукъ этиб ариу бийчеге,
Иймей элле джауулукъ этгенин ёрге,
Къыстай элле ол ёзенледен кенъе.

Черкес бийче эрикмесин деб, ала
Ол гетенни кёпюр этдиле таугъа.
Бир къыйырын туюб тешик къаягъа,
Бирин да — бегитиб кёксюл къалагъа.

Къаншаубийге тансыкъ болуб чыдамай,
Сау къайтыб кёрмезликча ёмюрде,
Тум къара къутас чачын сыламай,
Джюрюй эди бийче гетен кёпюрде.

Къайтмагъанды дейле джолдан
Къаншаубий,

Бийче сарнаб, кюле этиб эрине,
Ашдан — суудан айырылыб, ол кюйюб,
Ачы хапары баргъанды элине.

Къарайды къарт «ишек этген
бармыд?» — деб,
Ол хапарны бошаб, сылайд сакъалын.

Излемендиле кѡагъыт, мерекеб,
Бу таурухла ёмюрлени сакъланыб.

Кюнбатхандан сюзюлюшюб булутла
Къыйырсыз кёкде джюзелле ашыгъыш.
Тюбюнде уа аяз ура кенъ сыртла,
Кюйюз кибик, гокга ханслы, кёк къырдыш.

Къабыргъалары кёк ташдан джонулуб,
Сыйдамдыла тюз джаяны тартханча.
Ёмюрлени саркъгъанлары танылыб,
Турады ол тюз къурч эриб къатханча.

Къараууллукъ этиб алты ёзение
Залимлики, зорлукъланы кёргенди.
Тенълик ючюн, тюзлюк ючюн кюреше
Бу джерледе аз адаммы ёлгенди?!

— Тюркюле бла кёргенме мен сермешиб.
Кипчакланы, монголлары сынадым.
Бу джерледе аякъ уруб, джерлешиб,
Ие болуб къалалмады сынъары.

Араблыла, урумлула ууларын,
Джаябыз деб кюрешгенле былайгъа.
Бу джуртлары тюзю, тауу, суулары
Къонакъбайлыкъ этмедиле алагъа.

Кёксюл къала башын кёкге узатыб,
Тюз булутлагъа джетерге излейди.
Къалапелада бурун кёрген затын
Джомакъ халда ёхдемлениб тизеди.

Кёбге тѣзген, кёбно кѣрген, таш къала,
Кетгендиле ол къайгъыларынъ сени,
Кѣремисе, энди бу эркин халкъла
Къаллай къала этгендиле тенъликни!

Бѣрюлю-Къолда, Гошаях-Сыртында
Машинала чалыб, тишле къалайла.
Китаблары бла келиб таулу къызла
Къарт къалагъа сейирсиниб къарайла.

БИЗНИ ДЖУРТ

Деу кючлерин таныталла
Оракъ, чөгюч.
Ишчи, элли бир акъылда —
Хорланмаз кюч.

Джюреклени башха тюрлю
Къурду джашау.
Унутулду джыламукъ бла
Азыкъ ашау.

Урунъаннъа кюн тийдирген
Ленин эди,
Хар ишчини ол бир суйген
Тенъи эди.

Ленин кетиб, иши къалды
Партиягъа.
Ушагъанды къралыбыз
Къурч къалагъа.

Къууанчлыды Совет джуртну
Бу ёсгени,

Къызыл джулдуз, оракъ, чёгюч
Кетмез эни.

Бизде джашайд джюзден артыкъ
Къарнаш миллет,
Совет джуртну хорланмазын
Дуня билед.

Буз къаяла, темир таула —
Анъа силдем,
Аны аллына ким озалыр,
Айтчы, билген?...

Миллион джылны джукълаб
тургъан

Мыдах джерни
Джанъыз кюннъе Ленин болду
Тебрendirген.

Бизни джуртха джай, къыш
джокъду

Есер ючюн,
Джауларына ол танытад
Етгюр кючюн.

Ол тюлмюдю тюшюбюзню
Тюн этген да,
Ол тюлмюдю джашнаб
Бююннъе джетген да?!...

Джерни юсюн кенъ джарытыр
Оракъ, чёгюч.

Ишчи, элли бир акъылда —
Хорланмаз кюч.

Кечим этмей къанлы джауѓа
Къаршчылыгъы,
Хорлагъанды
Партияны башчылыгъы.

АЛА-ТАУ

Сынджыр таула, джалан таула тизилиб,
Къулакълагъа, ёзенлеге бёлюнюб,
Чууакъ кюнде джылтырайсыз кюмюшча
Чу тюзледен кюртлеригиз кёрюнюб.

Къулакъ суула кёмюклениб агъалла,
Исси кысхан сабанлагъа ашыгъыб,
Ауур джюклю туюеле да баралла
Ат джолчукъну гымых сыртлагъа чыгъыб.

Чий чиллеча джохар чагъыб акъ мамукъ
Данъыл тюзде джылтырайды кёз алдай.
Кюн ташайса, батхан джери нюр джаныб,
Чууакъ кёкде эсленеди кюмюш ай.

Тёбенледе, букъу джолну джанында
Сугъарыргъа нартюх бачханы анда
Суучу сууну илипинден ийеди.
(Белин байлаб, узун аба кийеди).

Бир алада сууукъ айаз тарайды
Ала-Тауну ауушундан ычхыныб,
Шош тюзлени уятыргъа джарайды,
Сибиреди джолну букъусун къуууб.

Кѣчгюнчюлюк бла джашагъан тау миллет
Джашаууна толу ие болгъанды.
Чыгъанакъ кючлеучю тала, хар бир бет
Совхозладан, колхозладан толгъанды.

Ишчи кызла джырлайдыла тюзледе
Чага эте шекер чюгюндюрлеге.
Джарыкъ джолгъа эркин чыгъыб миллетле
Кенъ джерледе урунадыла бирге.

ДЖАШАУ

Тенъизча теренд дейдиле джашау,
Тенъиз чегеди, сай болад, кьуруйду.
Баргъан суучады дейдиле джашау.
Таркъаймайд джашау, тебеди уруб.

Гогка хансчады дейдиле джашау,
Джашау уа кюнде саргъалыб кьатмаз.
Эркинлик бизге туугъандан башлаб,
Кюнча тиеди, емюрде батмаз!

Джашау-шоркъады, сабыр этмезлик,
Джашау-ол джазды артха кетмезлик.
Барады бизде джашау силкиниб,
Кюн таякълача ышарыб, кюлюб.

Ол туююлмюдю кьанат битдирген,
Учхарада да кюч берген бизге...
Иймез ючюн насыбны кьолдан
Артха турмайыкъ биз кыйын джолдан!

УРУШ КЪОРКЪУУ КЪОРАСЫН

(джыр)

Джер кюсейди джазгы кюнню
джылыуун.

Къуш суети кёк хауаны шошлугъун.
Биз излейбиз бир муратха джыйылыб,
Миллетлени къарнашлыгъын, шохлугъун.

Припев:

Тюзлюк, шохлукъ эрителле бузланы,
Джюреклени бир-бирине ачалла,
Къаршчы болуб, халкъны къанын
бузганны

Экинчиде къобмаз кирик чачалла.

Уруш къоркъуу къорасын джер юсюнден,
Мугур болмай ышарырча сабийле.
Тобла ойгъан, къара кюйген джерледе
Джашнаб чакъсынла нюр теге балийле.

Припев.

Рахат джашау болур ючюн халкълагъа
Бегитеик джуртубузну къадалыб.

Тенъим, сен да кѣргюз ише хорламла,
Джашау ючюн артха турмайыкъ талыб.

Припев.

Партиябыз этед бизге башчылыкъ,
Барыбызны чакъырады хорламгъа,
Минъи-Тауча бегисин деб. рахатлыкъ
Кюрешеди джашау излеб халкълагъа.

Припев.

Тюзлюк, шохлукъ эрителле бузланы,
Джюреклени бир-бирине ачалла,
Къаршчы болуб, халкъны къанын
бузгъанны
Экинчиде къобмаз кибик чачалла.

КЪОБАНЫ ДЖЫРЫ

Къарлы тауладан шоркъулдаб эниб,
Боранлаб къайры бараса?
Бир солумайын, узакъдан келиб,
Сен къалайлагъа чабаса?

— Тар къулакълардан кенъ ёзенлеге
Мен къонакъ тюлме, бил аны.
Кече, кюн демей узакъ элlege
Барады мени хапарым.

Мен тау элlege, къургъакъ джерлеге
Джашил кюйюзле джаяма.
Бошуна иймей, исси кёзюуге
Толкъунларымы аяйма.

Нартюх сабанла, кюзлюк будайла,
Чайкъалыб къууат берелле,
Элле, сахарла тюшюб былайгъа,
Адамла кюсеб келелле.

Къургъакъ гюзледе меннѣе сый бериб,
Энди санайла анагъа.
Мен Минъи-Таудан тенъизге дери
Элтеме насыб алагъа.

ЧЕРЕК СУУ

Кийик таула,
Чорт каяла,
Кёк кёлле.
Шоркъя суула
Терк куюла
Ёзеннъе.

Акъ кёмюкге
Бёлениб сен
Джанаса.
Тар ёзеннъе
Суююм, келбет
Саласа.

Онъ кябыргъанъ —
Къысыр кая
Джонулуб.
Ол мийикди —
Сеирликди,
Сын туруб.

Черек суу
Тикни джууб
Келеди,
Шоркълары
Боран этиб
Энеди.

Таш кырыкыгъа —
Тыгырыкыгъа
Киреди.
Эришгенча
Джел ызындан
Сюреди.

Кёк каяла —
Къуш уяла
Башынъда.
Акъ кюртлеринъ
Булутлада
Джашына.

Бурма чачлы,
Кысыр ташлы
Бетлеринъ.
Къууанч къошад
Сени джазгы
Эртденинъ,

Сенъе амал
Табыб адам
Ерледи .
Тауларынъы,

Сууларынынъы
Джерледи.

Къая джолда
Машинала
Чабалла.
Тешиб, къазыб
Сенде хазна
Табалла.

Энди бизге
Бой бергенсе
Джууашыб.
Байлыгыннынъы
Къызгъанмайын
Сен ташыт.

ДЖАРАШЫУЛУКЪ ЮЧЮН

«Джай чилледе уллу рахат арбазда
Кюле, бугъунчакъ ойнагъан сабийле
Къазауатда бир бомбаны отунда
Къаннъа боялыб бары да кюйдюле».

Сынагъанбыз ол джылланы «зауугъун»,
Ексюзлеге, сакъатлагъа эзиле.
Къара кийген ананы джыламугъу
Къурумайын шош, сюзюлген кёздеде.

Ауур тобланы узакъда улугъан,
Лчыу салгъан тауушлары эседди.
Насыб ючюн, джашау ючюн къозгъалгъан.
Бютеу халкъланы даулары ёседди.

Нек турады къазауатны къоркъуу,
Джюреклени сары суугъа алдырыб?...
Артыкълыкъны, залимликни къан ууу
Кюнчыкъгъанда миллетлени талдырыб?..

Къозгъалыгъыз сиз, инджилген миллетле,
Тёзюб болмай артыкълыкъгъа —
зорлукъгъа!

Сизге тенълик, джашау бермез иннетде
Ала сизни кёб тыйдыла тарлыкъгъа.

Джюреклерибиз сенъкилчек болмайын,
Биз ишлейик юйюрсюнюб, кёллениб,
Ким джунчутур, тюзлюк ишде талмайын
Эркинлик ючюн кюрешген тенълени!

Алтын кибик саргъалсынла сабанла,
Берекетли, чайкъалсынла тенъизча.
Джерге, малгъа урунсунла адамла,
Ишлегенле зауукъ джашау кёрюрча.

ДЖАЗ

Хыре, джазгъы къар
Эрийд кирлениб.
Суу да тебгенди
Кёбюб, тюрлениб.

Джашил гяхиник
Алдайд кёзюнюю.
Джаз кёб чыдагъанд,
Джокъду тёзюмю.

Къарылгъашчыкъла
Ишлейле уя.
Джюююлдейдиле,
Чёблени джыя.

Джауад джабалакъ,
Джайылыб сабыр.
Бу джазны къарыд,
Сабий да таныр.

СЫҢ

Суююмлюд джашау
Бизни къралда.
Кѣб адам ишлейд
Тууарда — малда.

Къаллай бир адам
Урунад — бизде,
Шахарла суюй
Езенде, тюзде!..

Ташкѣмюр къаза,
Темир эрите,
Къаджыкъмай ишлеб,
Джуртну бегите.

Кѣзюю джетген —
Барад аскерге
Бу сыйлы борчду
Бизде хар кимге.

Биз кюрешибиз
Кърал ёссюн деб,

Къайсы да ишин
Сюйюб этсин деб.

Хар ким да ишин
Сюеди, махдаб.
(Алай болмаса, —
Иш джарсыйд, асхайд).

Къайсыды тынч иш,
Къайсыды къыйын?..
Билсин хар адам
Ишини сыйын.

Сюрюучю кютед
Къойларын джайыб,
Алмайды ишде
Кишиден айыб.

Иги багъылыб,
Этлери семиз,
Тюз асламысы
Табады эгиз.

Данъыл сыртлада
Джырлайды къойчу.
Къууанч кюн тойда
Болады тойчу.

Ма, комбайынны
Джюрютген джигит
Чалад будайны
Ол эбин билиб.

Джыяды мюрзеу
Джараргъа халкъгъа.
Габад бюсюреу,
Разыды хакъгъа.

Эл гюрбеджиде
Уста темирчи
Джазад темирни
Елчелеб, бичиб.

Колхозну ишин
Этед джетишиб,
Гюрбеджисинде
Болад биринчи.

Чемерди къолу,
Тюшюб эбине.
Сукъланмай болур
Ол бир тенъине.

Субай къыз барыб
Чюгюндюр къазад.
Тенълерин барын
Озаргъа базад.

Окъууну кючюн
Къайсы да билир,
Ол кюч бла эрийд
Бузлауукъ Сибирь.

Болушур сениъе.
Билимли адам

Не кыйын иш да
Тынч болур анъа.

Мекамчы къараб
Тизеди ташын.
Юйню чемерлеб,
Джабады башын.

Ариу джарашса
Юсюнъе кийим,
Салады санъа
Ол чырай, суйюм.

Усдаз окъутад
Элни сабийин,
Барына бериб
Джарыкълыкъ, билим.

Иш кыйын тюлдю —
Тюшсенъ эбине.
Силкиниб джюрю,
Турмай тебине.

Мухол бла джалкъау —
Къайда да бедиш.
Эт, урун ансы —
Сыйлыды хар иш.

ТАЯКЪ ДЖАНЪУР

Сибириб джолну
Сууукъ джел джетди,
Кюнню джылыуу
Къалмайын кетди.

Къара булутла
Джабдыла джерни,
Кёрмезча болду
Кёзге гюртгенни.

Къанат тауушдан
Алдырыб кёкню,
Къарылгъач сюрюю
Ышыкъгъа чёкдю.

Джолоучуланы
Бек ашыкъдыра,
Ауур тамчыла
Тюшдюле джолгъа.

Къыйырсыз кёкню
Джарыгъы кетди.

Кюкюреб, джашнаб,
Бир джанъур джетди.

Кенъ орамланы
Ырхыла ойюб,
Бош сабийлеге
Табылды ойун.

Кёзюнъю кёкге
Ачдырмай джанъур
Иги мычыды,
Болмайын сабыр.

Джел шаушалгъанлай,
Кюн кёлтюрюлдю,
Джылыуу, нюрю
Хансха тегюлдю.

Таза джибекча
Джашнайд тегерек,
Сыртла, тюзле да
Бирден кегере.

КОСТА

Тау халкъла унутурламы сени?!
Ашхылыкъны излей элле сёзлеринъ,
Кюрешиуде насыб табыб эллеринъ
Джарыкъ кюннъе ачхандыла кёзлерин.

Энди бизде ёксюз сакълагъан ана
Ёсдюреди сабийлерин тыхсымай.
Ата джуртну къалайында да ала
Юйлю болуб джашайдыла джунчумай.

Къарачайда сен джашагъан мыдах эл
Ышарады келбет алыб, суйюнюб.
Бюгюн къобуб, бир къарасанъ анъа сен.
Партиягъа черс бериренъ ийилиб.

Сен суйгенча, тиширыула, сабийле
Окъуйдула тиллеринде къадалыб.
Тик сыртлада, тюзлерингде сабанла
Чайкъалалла алтын кибик саргъалыб.

Къан дертле ташлайдыла Тегейни,
Билим — окъуу джахилликни къаушатыб.

Таш тѣбели, джаяу джоллу эллені
Кенъе кериб, сахарлагъа ушатыб.

Сен бек суйген джарлы халкъынъ
кѣллениб,
Джашауу бла махданырча болгъанды.
Билим, насыб, шохлукъ ючюн кюрешиб,
Сен излеген ашхы мурат толгъанды.

УУДА

Кюн аллы бла биз тиклеге таяндыкъ,
Джолубузда: кая ранла, чаулла.
Джай кяр джаугъан джитиледе
айландыкъ,
Теберди — Башыча кёрююб ала.

Кёб хапарынъ унутулад джашауда,
Тюшюндеча кюч эскериб тюнюнъю...
Унутмайма биринчи кере ууда,
Минъи — Таум, сени кёрген кюнюмю!

Къара Кюнде
КЪАНАТ БОЛ

Ата джуртум, сени къара кюнюнъде
Джаннъан отдан къутхардыла

халкъларынь.

Елюм джокъду джигитлеге ёмюрде!
Джюреклеге джазылгъанды атлары.

КЪАНЛЫ КЮНДЕ КЪАНАТЫМ

Кюн кысылыб батаргъа,
Тауланы басды салкъын,
Уллу къууанч хапаргъа
Джыйылгъанды кыыз, къатын.

Къарачыгъыз къартлагъа:
Ерге тутуб башларын,
Ата джуртну сакъларгъа
Ашыралла джашларын.

Туурамдагъы Айшатчыкъ,
Кеталмайды къатымдан,
Билдиреди ол ачыкъ
Сюймекликни хакъындан.

Джити къарады манъа,
Айталмады сёзлерин,
Эринлери къалтыраб,
Суудан толду кёзлери.

— Кёлтюралмайд джюрегим,
Къайтырмыса? — деди ол; —

Сенден энди тилерим!
Эркишисе, джигит бол.

Джолунъ кыйын болса да,
Таукел силкин аллынъа,
Аузунъ къандан толса да,
Айтма, — деди, — къаллынъа.

— Къоркъма, Айшатчыкъ, джауѓа
Джау болурма, къамамам,
Ата джуртну сакълауда
Джашаууму аямам.

Машинала тебрейле...
Минедите ашыгъыш.
Тегерекден биргелей
Эштиледи джыр, алгъыш.

— Эсен кёрюшейик, — деб,
Айырылдыкъ биз кече...
Сюймекликге къайда чек?!
Табылмайды бир ёлче...

Тюйрелгенд джюрегиме
Айшатчыкъны сёзлери,
Аны башха кёреме,
Эркелетмем ёзгени.

Мени ийгенди халкъым:
— Тыйыншлыса, джара — деб,
Хар чек бегисин алкъын,
Джигит бол, сакъ къара, — деб.

Мен кереме джуртуму,
Джарыкъ болгъанды кѣлюм,
Эски бети джутулуб,
Сюйдюреди хар эли.

Ма, аллымда заводла,
Биширелле кѣурч, темир,
Сыртлада малла отлай,
Сукъландырад бу ёмюр.

Юренеме арымай
Бу зауукъну джакъларча,
Тыймаз энди сууукъ, буз,
Болдум чекни сакъларча.

Джау кѣутулмаз, Айшатым,
Бир тырнакъны кѣанатыб,
Болур сени нюр атынъ —
Кѣанлы кюнде кѣанатым.

Джюзген окъ тийсе келиб,
Джерге аудурса мени,
Бауурум бла сюркелиб,
Кѣорууларма чеклени.

Ёлюм ачы болса да,
Буюкъмам, эс ташламам,
Аузум кѣандан толса да,
Джаугъа чыгын бошламам.

Кѣарыуум кетсе татыб,
Кѣрмей башласа кѣзюм,

Ашыгъыб джет, Айшатым,
Къойма мурдарны тѣзюб.

Тенъе кѣрюб, къучакълай,
Шкогуму алырса,
Къара чачынъ тозурай,
Арт урушха барырса.

Ышарыр башынъдан ай,
Джер джумушар тюбюнде,
Сен шкокга къатханлай,
Урушурса тюнюнде.

Уянырла тенъизле,
Таула, тюзле, къобанла...
Джуртну сакъларгъа бизде
Миллионла къобарла.

Къызар джерни бет джаны,
Отдан, окъдан гузаба,
Болур джауноу бетджаны
Анъа ёмюрлюк оба.

АЧЫУЛУ ДЖЫЛЛА

Кёл ашаб эте
Джол азыкъларын,
Къысыб къучакълаб,
Джанъыз джашларын.

Ашырадыла
Мыдах анала...
Джашау тилейле
Къралгъа ала.

Аз тенъми кетди
Хорлам джоралай?!.
Къачан къорарла
Джюрек джарала?..

Табылмайд адам —
Оругъа къачда.
Джаныб шахарла
Кюелле чарсда.

Кюн бата чыкъдыкъ
 Аскерле джолгъа.
 Барабыз хаман
 Ашыгъыб алгъа.

Джаугъа къуяргъа
 Биз джаханим от,
 Сюртдюк ариулаб
 Шкок, пулемёт.

Азаб бергенъе
 Салмайыкъ кечим.
 Джокълайыкъ хар ким
 Тенъин, эгечни.

Джюрек джарала
 Битгинчи къайнаб,
 Кимни кёргенсиз
 Сиз кюлюб, ойнаб!..

Биз къаныбызны
 Аллыкъбыз джаудан,
 Къобханд халкъыбыз
 Урушха саудан.

Туурада, кенъде
 Тобланы атыб,
 Къарагъыз, тенъле,
 Сюркелиб джатыб,

Тушман келеди
 Джерни къаралтыб,

Халкъны инджитиб,
Къыйнаб, таралтыб.

Бизде кёблеге
Къара кийдириб
Юй, кёпюр къоймай
Чачыб, кюйдюрюб.

Джабдыла кёкню
Самолётлары
Тохдаусуз келиб —
Къалынд артлары.

Алда бёлеги
Джетелле бизге.
(Къоркъуу келмейди
Чырт кёлюбизге).

Тюшмей, огъартын
Джаллайла къоркъуб.
Атлы аскери
Келеди джортуб.

Сызгырадыла
Бомбала тюшнуб.
Юйле аўалла,
Тоб окъла тешиб.

Къабыныб бирден
Кюйеди саў эл.
Джаўну сермерге
Барабыз таўкел.

Джетдиле элге
Джаяу солдатла,
Кёкюреклеринде
Къурч автоматла.

Сора тебрелле
Ашыгъыш атлаб,
Автоматлары
Къурмашча чартлаб.

Сюнъюлерибиз
Джылтыраб, джаныб,
Юрюлдюк джауҕа,
Къарыуун таныб.

Къызыл джулдузлу
Къурч илачинле
Чарс басхан кёкге
Чыкъдыла бирге.

Тюз джел ургъанча
Букъу этдире,
Кетдиле алҕа
Атлы аскерле.

Ма ауур тобла
Бек илгендириб;
Дюнъюрдейдиле
Джер тебрендириб.

«Ура» тауушдан
Занъырдаб таула,

Алгъасаб джаула
Болдула къаугъа.

Сюнъюле ойнаб,
Тёгюледи къан.
Бизникиледе
Джокъду буйукъгъан.

Кюн кёрюнмейди
Чарсдан ачылыб.
Къара къушлары
Джаныб, чачылыб,

Тюшелле джерге
Джел эте, кюе,
Аланы тергеу
Къыйынды бизге.

Танкла чончайыб
Тютюнлейдиле.
Джаула тюнъюлюб:
«Капут»... — дейдиле.

Сауутларын да
Джыйалмай, чачыб,
Къаллы мурдарла
Теберелле къачыб.

Къачхан джауланы
Къаушатыб, чёргеб,
Барабыз алгъа,
Эллени тергеб.

Къызыл байракъны
Иймейбиз къолдан.
Бутаб тушманны,
Джибермей джолдан.

Джерлерибизни
Сыйырдыкъ бирден.
Джуртну суймеклик
Кюч бериб бизге.

Терслиги иймейд
Кимни да узакъ.
Габалла халкъла
Анъа тар тузакъ.

II

Оздула джылла
Бир-бирин къууб.
Джер солуйд рахат,
Уруш от сууб.

Джуртну сакълауда
Джанын бергенле,
Башсыз, хапарсыз
Тюзде ёлгенле,

Халкъладан тизге
Махдау, бюсюреу.
Юлгю болгъансыз
Барына бютеу.

Миллетле бла
Шохлукъ джюрютген,

Къан тѣгюлмезча
Джашау юретген,

Тюзлюкню суйген
Джуртум оюлмаз.
Аны деу халкы
Бир да абынмаз.

ДЖАНЪЫЗ КЪАБЫР

Кюнню кёзю кысылыб,
Узаймайын батады.
Джел бла ойнай къанатлы
Учады, сир къатады.
Аз таныла тюбюнде
Джанъыз къабыр джатады.

Джокълагъандыла джашла
«Къайдады — деб, — бирибиз,
Келмейин нек кечикди
Ичибизде тирибиз?»
Чучхуб, тинтиб, бюгюн биз
Тюз хапарны билгенбиз.

— Джокъду аны башында
Сын ташы, не белгиси.
Рахат джукълайд къобмаздан
Джанъыз къабырда кеси.
Ол тенълерин къоруулай
Джан бергенди кюрешиб.

Тахса билирге джаудан
Келген эди аскерчи,
Тёгеречи беклениб,
Тюшгенд арагъа кеси.
Ит мударла, къаллыла
Термилтгенле хатерсиз.

Дерт этиб ол мурдарла
Джыйын болуб чабдыла.
Джанъыз солдатны ала
Учхараракъ табдыла.
Автоматларын къуруб,
Къызыу-къызыу атдыла.

Тёгеречинден алыб,
Кюрешелле туталмай,
Шашыб, эс ташлагъандан
Не тюз мараб аталмай.
Къоркъуб, бычакъ урушха
Андан ары киралмай.

Къаллыла джууукъ джетиб,
Таш чартлатыб, къычырыб,
Арлакъда бир къаууму
Хахайлатыб, сызгырыб.
Дуббурлагъа, туурагъа
Пулемётларын къуруб.

Бой бермеин ёлгенди
Джуртубузну солдаты.
Хар хорламда толады
Аны этген мураты.
Унутулмайд ёмюрде
Аллай тулпарны аты.

Джукъла сен рахат болуб,
Кюн джылытсын юсюнюю.
Джурт заводладан толуб,
Ёсед бизни кючюбюз.
Къанлыланы къаушатыб
Аллынады ишибиз.

Къабырынъа нюр тѣге,
Гокга хансла чагъалла.
Акъ булутла исси кюн
Салкъын эте баралла,
Тансыкълаб келген тенъле
Ахсыныб, бѣрк алалла.

ПОЛТАВА

Мутхузлукъду зорлукъну эни,
Джыламугъу сугъарыб сени,
Украина, зор чекген халкъынъ
Кюсей эди ма бу кюнлени.

Къучакълайла аскерчилерин,
Сѣлешелле тансыкълаб, дженъил.
«Къайдан чыкъдыгъыз тюшдеча?» — деб,
Ийнакълайла джигит тенълерин.

Быягъынлай ышар, Полтава,
Кече-кюн да кюнбатхан таба
Тушманларыны сюрюб, къаушатыб
Къызыл Аскер барады алгъа.

Къалмагъанды джаулагъа тѣзюм, —
— Деб башлайды къайсы да сѣзюм.
Джерибизге кир хамхот ургъан
Зорчулагъа терк джаусун ёлюм!

ДЕУЛЕНИ ДЖЫРЫ

Биз излейбиз миллетлеге
Къайгысыз джашау,
Артыкълыкъ болмай, хар кимге
Къыйынын ашау.

Припев:

Халкъларыбыз ишлесинле,
Ышаныб бизге,
Уруш къоркъуу тюшген кюнде
Къобарбыз бирге,

Бегитебиз биз чеклени
Чыпчыкъ ётмезча,
Джерни, кёкню, тенъизлени —
Заран джетмезча.

Припев:

Тюзлюк ючюн кюрешгеннъе
Болабыз нёгер.

Къралынъа керек ишге
Бол усда, чемер.

Джуртубузну хар элисин
Сакълайбыз къараб,
Борчубузну толтурабыз.
Биз халкъгъа джараб.

Ишчи халкъны аскерибиз,
Сакълайбыз джерин.
Чабхан джауну суусутабыз,
Бериб керегин.

Болмазла, джакъ табсала да,
Бизнича тулпар.
Эзеу болуб чабсала да
Этербиз мулхар.

Халкъларыбыз ишлесинле,
Ышаныб бизге.
Уруш къоркъуу тюшген кюнде
Къобарбыз бирге.

ЧЕК САКЪЛАГЪАН

Къулагъынъ сакъ,
Кёзюнь джити
Болсун джаулагъа.
Шыкырт эштсенъ,
Сакъ къара сен
Тюзге, таулагъа.

Тыймай булут,
Боран, сууукъ —
Ажымсыз къара.
Ким да суйген
Халкъынъ ийген
Джумушха джара.

Тау, тюз, индек
Болсунла бек,
Ётмезча инсан.
Чекни джырыб,
Ким ычхыныр,
Сен джигит болсанъ!

Къайгъынъы чач,
Кёзюнюю ач
Кече сууукъда.
Къаллы джауну
Таны, ийме
Чекге джууукъгъа.

Мюлкге, джерге,
Энчилерге,
Тюйюлбюз зар, джут.
Билим болуб,
Рысхы толуб,
Джашнайд бизни джурт.

АЛГЪА

Ауур тобла улуйдула тохдамай,
Бомбала да тюшедиле сызгырыб.
Украина, сени, кьутхарыргъа джай
Совет Аскер алгъа барады кызыб.

Кьурч танкла барадыла бауурланыб,
Джаханим от себе кьаллы джаулагъа.
Сыйырадыла кёб эллени алыб,
Деулерибиз ашыгышдыла алгъа.

Харьковубуз эркин солуйду бюгюн,
Сёлешеди энди кеси тилинде,
Ма тийгенди нюрюн тёге джарыкъ кюн
Беллерин тюзетелле минъ минъле.

Таганрогну тазалаб сен джауладан
Кызыл байракъны орнатдынъ шахаргъа,
Совет Аскер, сенънъе салам тауладан!
Кюнбатхан таба бараса сен алгъа.

Орел, Белгород дагыда элени
Тушманлары атылдыла узакъгъа.
Сагъынмазча экинчи бу джерлени
Къутулалмай тюшедиле тузакъгъа.

Амма, сен да кѣз сууунъу ары сюрт,
Джашынъ сауду, орден алгъанд саугъагъа,
Юйюнъю кюйдюрген джауну этиб тюрб,
Бизни аскер барады хорлаб алгъа.

Джуртубузну сакълар ючюн джигитле
Асланлача сермешелле, къаджыкъмай.
Адам къандан тоймагъан ызчы итле
Хорланнъынчы, биз барлыкъбыз тохдамай.

Джашау ючюн чакъсынла сабан ызла...
Тѣгерек да келбет алгъанды джарыб,
Джау зорлукъдан къутулуб къартла,
кызла
Джыламукуларын сюртелле, ышарыб.

СЕН КЪУТХАРДЫНЪ

Аскерчи тенъим М. Лебедевге
(поэма).

1.

Джуртубузгъа Къоркъуу тюшген
Къара кюнде
Джазыуубуз тюбетгенед
Бизни бирге.

Пенза сахар ашыргъанед
Сени джолгъа:
«Къыйынлыкъда эс ташлама;
Бар, — деб, алгъа!»

Эсинъдемид, тюшге ушаш
Тюнлерибиз?...
Къара терлеб, отдан чыкъгъан
Кюнлерибиз?...

Украинаны тюзлерин
Биз къучакълаб,

Тургъаныбыз бюгюлмейин
Хорлам сакълаб....

Биз солусакъ ташны, джерни
Джасдыкъ этиб,
Къалай татлы джукълай эдик,
Къайгы кетиб!....

Кёзюмделле будайланы
Кюйгенлери,
Хар атламгъа бомбаланы
Тийгенлери,

Ол танкланы гюрюлдешиб
Келгенлери...
Къазауатда джигитлени
Елгенлери...

Чарламай эд джан негеринъ —
Автоматынъ.
Джюрегиме джазылгъанды,
Тенъим, атынъ.

Джер узакълыкъ, озгъан джылла
Айырмазла:
Бир урушха элтгендиле
Даурбазла.

Гурушхабыз накъырдадан
Озмай эди.
Хыны болсакъ, сёзню кёбге
Созмай эдик.

Сёнъмейдиле къазауатда
Чыкъгъан безле.
Тюшмейдиле джюрек къаныб
Айтыр сёзле.

Эх,.. Россия, джатадыла
Джер тюбюнде
Орус, черкес, къарачайлы..
Минълеб-минъле.

Халкъларынъа къудретинъи
Чегиб-билиб.
Къоруулалла тулпарларынъ
Тень биригиб.

Джашау ючюн къарнаш болуб
Хар миллетинъ
Къанлы кюнде аямагъанд
Джаугъа дертин.

Кёбню эзгенд тирилтмейин
Зорлукъ басыб.
Къанла джууб табылгъанды
Бизге насыб.

Къарнашлыкъны сынаидыла
Къыйынлыкъда.
Джокълашалла бир иннетге
Сыйынныкъла.

II

Кюн ашыгъыш тигелейди
Джерге джууукъ.
Джолну къызгъаны кетеди
Энди сууб.

Тер кюйдюрюб, чабыб, — джортуб,
Тюзде джибиб.
Чыныгъабыз керек кюннъе
Джарар кибик.

Аскерчиле къайтадыла
Мекамлагъа:
Джетишеди солур заман
Энд алагъа.

Биз тешемиз сауутланы
Джетиб юйге.
Терк салабыз кийимлени
Бирер джерге.

Джукъа бетли, сары шинли,
Ала кёзлю,
Джетген джерде джунчумаучу,
Ачыкъ сёзлю:

Тарыкъмаучу, инджилсе да
Бек чыдамлы,
Тенъле ючюн кирир отха.
(Мен сынадым).

Тюз туурамда олтурады
Миша тенъим,
Хапарлайды джюрегини
Эзилгенин.

Ол ышарыб чыгъарады
Письмочугъун.

Шохум ийгенд — дейди бизге,
Кёзюн джумуб.

Гокга бла таб джасалгъан
Ийнарчыкъны
Баш энишге къарагъанлай
Окъуб чыкъды:

— «Къачан келликсе бери,
Бир джасангъа, тенъчигим!
Бек излейди джюрегим
Аны билирге джигин...

Джетишгенд да болджалынъ,
Нек термилтесе мени?
Кёб джылайма къозгъалыб,
Тюшюмде кёрюб сени.

Сен кетмейсе эсимден,
Кёз туурамда тураса.
Тыхсыб, кюйюб джасам мен,
Накъырдагъа бураса.

Дыгаласдыла джашла,
Сорадыла хапар — тюб.
Мен тюз аллындан башлаб,
Къайтарама суусутуб.

Мишачыгъым, эшт мени,
Джюрегими сууутма.
Анда ариула кёрюб,
Мында мени унутма!».

— Эх, тенълерим, тюз Пензада
Бу къыз джашайд,
Кече, кюн да джюрегими
Джауун ашайд, —

Деб ахсынды, кѣлтюрмейин
Башын ёрге, —
Излемейме ёмюрлюкге
Андан ёзге».

Эртде джыйыб хар керегин:
Ташын, чюйюн,
Ишлетеди къарт атасы
Аны юйюн.

Анасы уа хазырлагъанд
Аракъысын.
Чакъырыргъа суююб халкъны
Джашын, къызын.

Къобузлары, харсчылары
Хазырланыб,
Мишаларын сакълайдыла
«Кел» — деб джазыб.

III

Танъ атаргъа джер тебрениб,
Джюз титиреб,
Ачы-ачы от чартлады
Кѣк кюкюреб.

Кёз ачхынчы зынъырдалла
Миялала.
Умур-чумур болуб ала
Къуюлдула.

Сескекдениб, хахай-туай,
Къычырыкъла
Баш тюклеринъи къобарыб
Терк чыкъдыла.

Бир сызгырыб, боран таууш
Этиб кёкде,
Самолетлары келдиле
Сагъат тёртде.

Эс ташлауну, кызбайлыкъны
Быргъаб джыкъдыкъ.
Къуугъун бла сауутланы
Сермеб чыкъдыкъ.

Эсинъдемид, Миша тенъим,
Ол кюн ёртен?..
Ахсыннъанла... джан бергенле..
Къанлы эртден?..

Чумаданла письмола бла
Кюйгенлери..
Къарт анала сарнаб, бут-къол
Тюйгенлери!..

Джер тентиреб, гыж-гыж эте,
Къара танкля;

Джаяулары сюнъюлерин
Билиб, таблаб,

Чегибизге кирселе да
Къаллы джаула,
Биз ант этдик бой салмазгъа
Елмей, саулай.

Ол кюн кѣрген — унутурму
Тюрсюнюню!..
Терен бушуу алыб сени
Бет нюрюнюю..

Ыхдырылмай бардырасыз
Сиз къазауат.
Биргенъдеди къарачайлы
Деу Азамат.

Къара кѣзлерин джууады
Къан къатыш тер.
Къабыннъанды салам отлай
Къайгъысыз джер.

Сен кесинъи аямайын,
Таукеллениб,
Джуртунъ ючюн кюреширге
Бек кѣллениб,

Эс табдырыб, тенълеринъи
Тебретгенинъ,
Къара кюнде джунчумайын,
Кѣл этгенинъ.

Чек къатында кесеуленед
Бир уллу эл.
Къурч танкла бла кюрешибиз,
Къатдырыб бел.

Джюуолдейле джюзген окъла
Ёлюм излеб,
Къанлы тушман не кючюн да
Бургъанд бизге.

Окъла юзюб Азаматны
Сол билегин
Джер тырнайды, от джанады
Деу джюреги.

Тюзледиле, кысылыр джер
Къайда мында?!
Ёлюклеге тюртюлесе
Атламынъда.

Иймейдиле Азаматха
Окъла бир джан.
Ырхы барыб тегюледи
Былайда къан.

Онъ къолу бла селешдиред
Автоматын.
Ёлюм сакълайд, Бек джутланыб,
Туура къатын.

Сиз билгенден, аджал келсе,
Бармыд мадар?

Джигит болуб, бирикмеклик —
Аны къармар.

Учхарада марайд аджал
Къампайтыргъа,
Богъурдакъдан буууб, квоймай
Сёз айтыргъа.

Тырнакъларын узатады
Джюрегинъе.
Санларынъы артда излейд
Кемирирге.

Кюн чакъыра джер джюзюне,
Сермейд джашау,
Джашау ючюн кюрешгениъс
Джюз — минъ махдау!

Тыялырмы кече кюнню
Тийдирмейин?!
Алтын таякъларын джерге
Ийдирмейин!...

Онъун алды Азаматны
Кетген къаны.
Ийер кибик тюз къолунда
Болса джаны.
Бети кетди, кысалмазча
Автоматын.
Излейд тенъин ол айтыргъа
Осиятын.

Миша эслейд Азаматны
Дыгаласын.
Алджагъанча, тешед терлеб,
Ол джагъасын.

Ашыкъгъандан, бек кыызгъандан
Белин тартад.
Олсагъатдан бугъунаракъ
Джерге джатад.

Толубдула гранатладан
Хурджунлары.
Къулакъламайд джюзген окъну
Сызгъыргъанын.

Усталыкъ бла сакълайд кесин
Джюзген окъдан.
Алалмайды эки кёзюн
Азаматдан.

Сол къолунда джерленибди
Автоматы.
Джаула кёрюб атадыла
Къаты-къаты.

«Бошаласа, орус, бой сал!» —
Деб, чалдыра,
Атадыла бирден мыллык
Джан алыргъа.

Джууукълашыб, хурджунуна
Узалады.

Бирем-бирем Миша барын
Чыгъарады.

Сылджыратад бир джоббугъа
Силкиниб ол.
Олсагъатдан къара кече
Болады джол.

Эшилелле тунакыда
Къычырыкъла.
Аджал нёгерд кыскыныкда
Мычырыкъгъа.

Джауну урсанъ — аямай ур
Сюйелмезча,
Артда миз болуб джюрекге
Тюйрелмезча,

Бир талайны аудургъанды
Чачыратыб.
Кёрюимейле къалгъанлары
Джерге джатыб.

Эс джыйдырмай шууулдатад
Мурдарлагъа.
Сюркеледи мурукгусуз
Хаман алгъа.

Суу ичиред джетиб Миша
Суулугъундан,
Хапар сорад Азаматха
Саулугъундан.

Байлау этед ич келегин
Джарасынъ.
Джан-джанына ол къарайды
Мараб-сынаб.

Къысылдыла умут юзюб
Бир-бирине.
(Джашыналла джаралыла
Минъ сюрюне).

Джууукълашыб симсирешген
Экеуленнъе,
Самолетла бурулдула
Кёлделеннъе:

Айландыла кюнбатханнъа
Тюз ызлары,
Кёрюндюле къызыл нюрлю
Джулдузлары.

Экиси да къарашдыла
Кенъ ышарыб.
Къаты къысыб бир-бирлерин,
Къучакълашыб.

IV

Сен къутхардынъ Азаматны
Джюз аджалдан.
Бармыд сени башхалыгъынъ
Тюз таджалдан?!...

Быллай тенълик сатылырмы,
Джоюлурму?!

Былай кърнашлыкъ ёмюрде
Оюлурму?!

Насыб ючюн бирикгенбиз
Бир иннетде.
Бир байракъгъа ант этгенбиз
Кёб миллетле.

Урушдача кюршейик
Насыб ючюн.
Бирикгенни биз кёргенбиз
Таймаз кючюн.

Кёргюзеди джашау бизге
Бир тюз джолну.
Къаты къысайыкъ джюрекден
Кърнаш къолну.

ПАРТИЗАНЫ КЪАБЫРЫ

(поэма)

Тау суучукъла къайнаб чыгъыб, деббандан
Къуюлалла тар ёзеннѐ шуулдаб:
Сырт башында джанъыз тургъан
къабырдан
Ала хапар айталмайла мурулдаб.

Ханс ичинде аз танылгъан къабырны
Ким айталыр бюгюн бизге хапарын?...
Къара булутла басыныб башындан,
Тубан джауум себелейди акъырын.

Ким эсе да кюн аманда тырнакълаб
Къая ранлада сюркелиб баргъанлай,
Илиналмай, аякълары учхалаб,
Сылджырагъан болурму ол къаядан?...

Неда уучу сыртны башына чыгъыб,
Джыйын джаллыгъа тюртюлген болурму?..

Неда ол кѳуугѳуннѳа ашыгѳыб,
Бир башха аджалдан ѳлген болурму?...

Огѳесе ол джаллайма деб кѳан дертден
Кѳаллысындан букѳгѳан болурмед
мында?...

Тегерекде кѳрюнелле чегетле,
Ёзге белги эсленмейди кѳатында...

Айтадыла кѳрюб, билгенле аны
«Кѳысхасы бла ма былайд»—деб хапары.

II.

Маллы, мюлкю эркин эди
Кѳан ичиучю гыбыча.
Джалчы терин тѳге эди,
Теблене эд тыбылча.

Кѳыйынлыкѳны болмай учу,
Эс ташлатды джарлыгѳа...
«Насыб кѳрмей кѳанды кѳурчум!
Деученед Асланукѳа.

Азаб сынаб, кѳайнаб — бѳркюб,
Кѳозгѳалдыла джюрекле,
Томуругѳа зорну керкиб,
Ууландыла билекле.

Октябрны оту джаныб,
Эритгенинде бузну,
Асланукѳа сауут алыб
Кѳоруулайд джуртубузну.

Насыб ючюн тегюлюб кѣан,
Бошландыла бугѣоула,
Сюелмезча не бий, не хан,
Кенъ быргѣалдыла ала.

Тюзлюк ючюн джанѣан отда
Кесеу болады зорлукъ,
Хорладыла кѣзауатда
Шохлукъ, биригиу, джорукъ.

Джанѣы дуня, джанѣы джашау
Джанѣы кѣууанч бердиле.
Ишлегеннѣе насыб, махтау
Сормагѣанлай келдиле.

Тебрейдиле бирден кѣобуб,
Урунургѣа таулула.
Юйлери кѣууанчдан толуб,
Ышарадыла ала.

Джакѣларыды онѣсузланы,
Асланукѣа алчыды.
Тюзлюкдеди джаны — кѣаны,
Малгѣа джетсе—малчыды.

III

Кѣачхы кече кѣарауулдан юйюне
Асланукѣа атланнѣанлай гузаба,
Мараб туруб, джау ычхынды юсюне
Кѣутургѣанча, эки кѣзю кѣызара,

Бутакъдан да туталмайын сюрюне,
Асланукъа джатды джерге къобмаздан.
Джарасындан къаны хансха тегюле,
Учхарада кеси джанъыз берди джан.

Махданады энди чыгъыб ташадан
Къызбай Алий мылтыгъы бла къолунда:
«Былай болад динин унутхан адам.
Къабландынъмы бара тургъан
джолунъда?!» --

Деб чыгъарды ол къамасын къынындан
Эслемеин тегерекде бир тилли,
Сермеб урду мурдар аны къарнына,
Алай бла сакъларыкъча ол динин...

Къарлы тауладан къагъады аязчыкъ,
Тохдайд джанъур, келтюрюлюб, булутла.
Къанлы Алий кетди алайдан къачыб,
Къутулуб, ол кесин бермез умутда.

Кез байланды. Кече арада адамла
Тынчаялла джукъуларын битдире.
Асланукъаны анасы таш сала,
Сагъышланыб турады тилек тилей...

Танъ атдырды кирпич къысмэй анасы,
Эки кезюн айыралмай чегетден.
Къуугъунчу алыб келди къамасын:
«Бюгече ол джау къолундан ёлгенд» — деб.

IV

Басдырыгъа джыйылгъанды саулай эл,
Уллу бушуу танылады кёзледе.
Джюрекдегин артха салмайын, таукел
Таныталла къайнаб чыкыгъан сёзледе.

Къабырладан къайтыб келе джамагъат
Толтургъанды бушуу басхан арбазны,
Чыдамайын гитче эгечи Саният,
Тартынса да, былай айтыб башлады:

— Тиширума, къарнашларым, кечигиз...
Отубузну кёмгенди Алий мурдар...
Ким кечалыр... сиз бир оноу этигиз!
Ол къутулмаз... азабын чегиб сынар::

Зарланады бизге насыбны тушман,
Кюнлюбюзню мутхузларгъа излейди.
«Сау къалдыгъыз эсе уллу урушдан,
Шау этерме къолгъа тюшгенни», — дейди.

Джазыкъсыныб аямасын бизни ол,
Биз билебиз эркинликни къоруулай,
Джокъду зоргъа, артыкълыкыгъа энди
джол!--
Деб, кычырды къара чачы тозурай.

Ант этдиле къарт да джаш да алайда
Кюреширге джаугъа дертни къурутмай.
Сабан сюре, малны кюте хар айда,
Тауланы да бегитирге унутмай.

Тенъиз кибик теренд элни бушууу...
Сагъышланыб чыгъадыла арбаздан...
Залимликни, боюн кючню къан ууу
Джюрекдени къатдырады таймаздан.

Къоргъашынча кѣк булутла салыныб,
Джабадыла ёхдем тургъан тауланы.
Элчилени джюреклериде от джаным,
Атланалла къаушатыргъа джауланы.

Эркинликни кюсеб табхан тау элле
Бегителле бу насыбны тамырын.
Сюрюучюле, джолоучула келелле,
Унутмайла партизанны къабырын.

Орналалла джаным элле, шахарла,
Къарт да джаш да окъуйдула школда.
Асланукъа бек кюсеучю джашаугъа
Биз джетгенбиз, иймейик аны къолдан!

«А КЪЫЗ, САУДУ!»

Северде Печенганы къатында 1944 джыл 12-чи октябрда джигитлик этиб ёлген коммунист матрос, сержант Хачирланы Эгизни джашы Хызырны Заполяриени музейинде толу хапары барды. Печенганы къатында анъа тенълери бла бирге памятник салыннъанды. Назму Хачирланы Хызыргъа аталады.

Баренц тенъиз кёмюклениб чайпалад,
Толкъунлары шоркъалача шууулдай.
Кёкде, джерде, сууда джаныб къазауат,
Мутхузланыб, мыдах къарайд толгъан ай.

Ол тилсизди... Кёрмей джерни джаннъанын
Быягъынлай кысылгъанды батаргъа.
Къанлы джаууу кемелери джагъаны
Ышан эте келедиле атаргъа.

Буз ургъандан терк джауады кьоргъашын,
Ертен кибик кьабыннъанды тегерек.
Кетюреме деген болса уа башын —
Суугъа тюшед ол джагъадан тенъереб.

Кюн да чыкъды айгъа солуу берирге
Къыздырады озгъан эсе да чилле.
Деулерибиз ант этгендиле бирге
Бой бермезге. Джаула аны билсинле!

Кемеледен кьайыкълагъа басына,
Джагъагъа джетиб келелле мурдарла.
Кеслерин да эслетмейин алагъа,
Бизникле. марайдыла сымарлаб.

Зорчулагъа тиш къысалла джигитле,
Джюреклери тебиб урад ачыудан;
— Не керекди, не излейле бу итле?...
Джибермейик биз аладан бир инсан!

Елюм бла сынашыргъа кючлерин
Кез кьакъгъынчы бирден кьобдула деуле:
-- Джуртубузну теблетмейик! хар биринъ,
Кюнюбюзню батдырмаз ючюн тебре!

Къаллылагъа джюрекле кьатыб ташча;
Биз билмейбиз артыкълыкъны унута...
Автоматла чартлайдыла кьурмашча,
Деу кьоллада джылтырайла кьылычла.

Баренц тенъиз кемюклениб чайпалад,
Толкъунлары шоркъалача шууулдай.

Кёкде, джерде, сууда джаныб къазауат
Джер тебренед, таш, агъач да кымылдай.

Тау тубюнде эски Къарачай элде
Къарт анасы джанъыз джашын сакълайды,
Къайгъылана, ол таш сала тебсиде,
«Ма джетди!»—деб юйюн къагъад,
акълайды.

Джашы Хызыр узакъ тенъиз джагъада
Джашау ючюн кюрешеди сюркелиб.
Тери къатыш юсюн джуууб къан тама,
Хаман алгъа силкинеди кёллениб,

Тенъизчиле сермешелле бу халда,
Кёз ачдырмай кырадыла джауулары.
Хызыр элтед тенълерин алдан—алгъа.
Сакълар ючюн джуртубузда сауулары.

Джау, кьутургъан джаныуарча, ычхыныб,
От джандырды тулпарлары юсюне.
Тау джигитни деу джюрегин окъ джырыб,
Джерге джыкъды татыб аны кючюне.

Тюз темир къан алгъандыла тенълери,
Сюньюлени ойнаталла ёлчесиз:
— Аджал излеб келген эсегиз бери,
Кёрююгюзге кёмюлюгюз энди сиз! —

Деб быргъайла, кыуадыла тенъизге,
Джелмауздан кьутхаралла джашауу.

Къызыл байракъ, джазгъы кюнча нюр тѣге,
Джарытады тенъизни, тюзню, тау ну.

Къара кюнде Қъарачайны тулпары,
Печенганы сен элинъча джакъладынъ,
Россияны сакълар ючюн сен барыб,
Белгилерин кѣкрегинъ бла сакъладынъ.

Гундрада джатад сени къабырынъ,
Тѣгереди гокга хансдан толуб джай.
Буз эрисе, тебед тенъиз, акъырын
Толкъунлары сени джырынъы джырлай.

Тау тюбюнде, эски къарачай элде
Къарт анасы сорад, джашын джокълайды,
Тюнъюлмейди, ол таш салыб хар кюнде:
«А, къыз, сауду!...»—деб, ышаныб
сакълайды...

ЧАПАЕВНИ КИНОСУНДА

Къара джамчы кѣк атда
Байракъ кирик тозураб,
Чапаев барад алгъа
Джауъланы чачыб, туураб.

Кюмюш бычакъ сылджыраб
Чыкъмайд энди кынындан,
Табсыз джерде къанлыла
Тюшгендиле ызындан.

Бычакъ тутхан къоллары
Пулеметха къатдыла.
Чорт кесилиб джоллары,
Джаула мыллык атдыла.

Петька тенъи кыйналыб,
Кѣкреги бла сакълайды.
Шкогун къолгъа алыб,
Хар келгенни къаблайды.

Къалай кирсин «тенъизге»
Джара болуб билеги...

Джетмеди сиз деулеге
Халкъны этген тилеги.
Къаты кысыб кезлерин,
Айталмайын сёзлерин,
Тенълерине кёб къараб,
Секирди сайын мараб.

Муратына джетгинчи,
Ол джанына ётгюнчю,
Джаула кызыу атдыла,
Джигит таба чабдыла.

Ол ётерге кёб къалмай,
Кызыб, солууун алмай,
Джюзюб бара тургъанлай,
Тоб тауушну анъылай,

Бир окъ тийди башына,
Тюгел джетмей къашына.
Бары тубан, чарс болду.
Кезлери къандан толду.

Джаныуар этиб кеслерин,
Джаула сюрюб джетдиле,
Чапаевни тенълерин
Ала уруб кетдиле.

Муну партия эштиб,
Керти къазауат ачды,
Акъланы боран этиб,
Тюз къуш тугюнлей чачды.

Къара джамчы кёк атда
Байракъ кибик тозурай,
Чапаев кез туурамда
Барад джауланы туурай .

Инсанлык
ДЖАШНАЙДЫ

АНТ

Тенълик тюзлюк, къарнашлыкъ
Болсун бизни антыбыз.
Къорасын дюрген джашлыкъ,
Хауле болмай атыбыз.

Джашау джазча сейирди,
Терсеймейик биз джолдан.
Тюзлюк бла насыб бирди.
Аны тутайыкъ къолда.

Ант этейик урунургъа
Хар ким джарар джеринде.
Артыкъ ишле къралынъа
Боранында, джелинде.

Ана ачыуланса да
Бек джарсытмаз баласын.
Тюз джолда да майрышхан,
Бузукъ этмей—къорасын.

Миллетинъ ючюн джарсы,
Ишине болуш, джара.

· Бузукъчугъа бол къаршчы,
Сансыз этме, сакъ къара.

Ленин уятды бизни
Эркинликге къобарыб.
Алдыкъ биз джерибизни
Халкъла бирден къозгъалыб.

Антыбыз — кёз гинджича,
Эркинликни сакъларгъа:
Джетген кюнде, тюзюча,
Бу джашауну джакъларгъа.

Кукаланыу, бетсиниу
Ишге заран берелле.
Эки бетли, хыйланы
Халкъла эрши кёрелле.

Ачы болад ачыкъ сёз,
Аны ючюн къарама,
Гурушхагъа эс бёлме,
Сен тюз эсенъ, къамама.

Ишленмеклик, тюз адеб
Сакълансынла тебленмей.
Башха керексиз адет
Къорасын заран бермей.

Ант бла джорукъ адамгъа
Джашауунда джарайла.
Сынагъыз, джорукъсузгъа
Ийнанмай, терс къарайла.

Тынч туйюлдю джолубуз,
Алая тыймаз бизни.

Тюзлюк, тенълик,

къарнашлыкъ —

Бизни иннетибизди.

ДЖАШ ТЕЛЮ

Бизге бергенд Партиябыз
Эркинликни саугъагъа.
Совет джуртну джарыкъ кюню
Нюрюн тегед таулагъа.
Къараннъылыкъ басхан элле
Шахарлача джашнайла,
Суу кёрмеген къумлу тюзле
Чагъыб, джашнаб башлайла.
Джанъыз къушла учхан кёкге
Энди биз да ёрлейбиз.
Спутниклени тыймай чекле
Учханларын кёребиз.
Таушундан къоркъгъан сууда
Бюгюн эркин джюзебиз,
Теннъизлеге, Полюслагъа
Кемелени тизебиз.
Тауларыбыздан алабыз
Алтын, кююш ташкёмюр.
Джашаугъа белги салабыз
Танылырча бу ёмюр.

ИГИЛИК

Аманлыгъынъ къурутулмаз кечилиб,
«Аман деген — джерге кирген кибикди».
Унутулмаз, не тас болмаз игилик,
«Иги деген — атха миннъен кибикди».

КЕКНЮ ДЖЕТИ КЪАТЫНДАН

(Ю. Гагариннѣ).

Алджамайын учдунъ сен
Джер джюзюнден кѣклеге.
Совет адам, ётдюнь сен
Бютеу хауа чекледен.

Кѣкню джети къатындан
Джерге салам айтдынъ сен.
Чолпанча джарыб андан
Джуртубузгъа къайтдынъ сен.

Джигит дерек сенѣ биз,
Джердедиле джигитле.
Илачинсе дерек биз —
Ол да учмайд мийикге.

Сен а салдынъ биринчи
Джулдузлагъа сокъмакъны!...
Адам улу ёлгюнчю
Унутурму бу затны?!

Акъыл, билим ёткюрлюк
Хорламазча бармыд джукъ?...
Быланы сен ёсдюрдюнъ,
Махдан, джашна, совет джурт!

СЮРЮУЧЮНЮ ДЖЫРЫ

(Джыр).

Къой сюрюуле солумлада отлайла,
Тик сыртланы, кюнбетлени толтуруб.
Сюрюучюле бир-бирлерин джокълайла
Туура джерде, мал къатында олтуруб.

Сюйгенчигине,
Джарыкъ кюнюне,
Сюрюучю джырла этеди.
Малларын джайа,
Кёзлеу суулагъа
Ол ашыкъмайын элтеди.

Ол малларын чарпытмайын сакъларгъа,
Семиртирге тенълери бла эришед.
Сабыр атлай, сюрюуюнде къойлагъа,
Хыны этмей, къозу тилде сёлешед.

Припев.

Кюн себеди алтын нюрюн таулагъа,
Шоркъа таууш эштиледи къулакъдан.
Къарачыгъыз тегерекге, хауагъа!
Кередиле кёбле келиб узакъдан.

Припев.

ДЖЮРЕК

Мыдах ыйнар
Бузар, кыйнар,
Бушуу алса,
Джюрек сынар.

Джарыкъ джюрек
Кюлюр, ойнар.
Ол насыбын
Кеси сайлар.

Минъен аты
Къушлай учар.
Ол кыйгъысын
Къууар, чачар.

Анъа нѣгер
Кѣб табылыр.
Теньсиз къалгъан
Минъ абыныр.

«БЫЛАЙМЫД ЭТИБ КЪОЯРЫНЪ?»...

Аминат туууб ёсген элинде
Алкъын бир джашны суймейди.
Тойда — оюнда, джыйылгъан джерде
Бетсиниб омакъ киймейди.

Джюрек джарала салат суусутуб,
Тилеген джашха Аминат.
Келечилерин дженъил джунчутуб,
Къайтаргъанына къууанад.

«Муратды,—деди,—мени суйгеним,
Аннъа разыма барыргъа.
Андан къалсам а, кетер ёмюрюм
Къызлай, джюрегим джарыла».

Тенъле тюбелле, бир юй болдула.
Бир-бирин суйюб, ийнакълаб,
Уллу насыбдан ала толдула,
Суймекликлерин кёб сакълаб.

Джеталмайдыла кёллерине,
Эркелетелле бир—бирин.

Аминат: «Бермем,—дейди,—бюгюннѳе
Къыз кюнлерими, таб, минъин».

Къайгъы салды замансыз ёлюм,
Ауушду Мурат, къорады...
«Аминат энди бек тартсын белин, —
Деб, эли сынаб къарады.

Бир къуу таякъгъа ушаб Аминат,
Къара кийгенин тешмейди.
Кечеси, кюню кюед, ахсынад,
Къутас чачларын эшмейди...

Сюймейин джаллайд къышны сууугъу,
Джашил джаз джашнаб джетеди.
Аминат джыймай тенъин—джууугъун
Оноуун кеси этеди.

Аминат сора джылла озгъанлай,
«Тауќелме,—деди,—Муссагъа».
Бир—бирлеринден ким тыяр, огъай,
Эки джаны да къызсала!..

Бир юй болдула къошулуб ала,
Эки тул ушаб тебелле.
Бир—бири аузундан алыб адамла
Этелле сёзлерин элде.

Бир кюн Аминат кюбюрчек ачыб,
Кёб письмоларын къармады.
Джанындан сюйген тенъи Муратны
Суратын табыб къарады...

Кёз айыралмай, тансыкълаб, кюсеб,
Муратха къатды мурулдаб:
«Джюрек джаууму ашадынъ да!»—деб,
Суратны атды дукъуллаб.

Мычымай эри кирди юйюне—
Сескекли болду Аминат.
Эри ийилиб, стол тубюнде
Къагъыт кесеклени джыяд.

Джалгъаб, суратны таныды Мусса,
Тебди ол, силкиб къолларын:
— Мен ёлгенлей да бир джылым озса,
Былаймыд этиб къоярынъ?!...

КЕЗ КЪЫСДЫ

Бир мутхуз кюн сыйдам джолну тизилиб,
Элтедиле амманы басдырыгъа.
Атлайдыла къарт да, джаш да сюзюлюб,
Кеслери кириб къаллыкъча къабыргъа.

Тохдамайды оркестрны сарыны,
Баш кёлтюрмей ахсынадыла къартла.
Согъа тургъан джаш эслеб таныш къызыны
Созулургъа дыгалас этди артха.

Къараб туруб, киши бир джукъ айтхынчы
Ол ышарыб, башын силкди къызчыкъгъа.
Тёзмеди,—дерикле болур—къайтхынчы,
Джашау алайд, джан басады
джашлыкъгъа.

ДЖОЛЛА

Болмаз джолну сынамагъан бир инсан.
Ташлы джолгъа, джаяу джолгъа тюбейсе.
Тик къабхакъда, тар айланчлада болсанъ,
Уллу тюзде кенъ джолланы кюсейсе.

Джолну тынчын, джумушагъын излеме,
Тынчха санаб, сайлама сен къысхасын.
Ташсынсанъ да, арысанъ да, истеме,
Узун болсун барыр джолунъ — муратынъ.

ТАБАРМА СЕНИ

(джыр)

Мени ариуум, келе тураса
Кюнча къаматыб кёзлени.
Туурамда тохдаб уакъ ышарсанъ,
Аузума тюшмейд сёзлерим.

Биз узакъ джолну бирге келгенча,
Тюрсюнюнъ турад кетмейн.
Сен тынъылайса, «Термил...»
дегенча
Сёзюме джууаб этмеин.

Сендеди, ариу, тюшюм—тюнюм да,
Кюйдюрме мындан кёб мени.
Къайры кетсенъ да, къай да
болсанъ да
Излеб табарма мен сени...

СЕНСЕ ДАРМАН

Сууурча зат танымайма
Сёзлеринъден.
Кёзлерими алалмайма
Кёзлеринъден.

Джюрегими бир джартысы
Сенде тебед.
Ол тынчайтмай, мени къаты
Талайд, эмед.

Джюрек джараны багъаргъа
Сенсе дарман.
Сенъе тюбетмезлик джолгъа
Мен да бармам.

Экибиз да бир этейик
Сокъмакъ—ызы,
Айландырсын джанъыз джюрек
Къаныбызны.

КЪЫЗНЫ ИЙНАРЫ

Сен кетдинъ узакъ,
Тёзалмай чыдаб,
Ызындан барлыкъ болурма...
Хапар джазмасанъ,
Джолдан аджашсам,
Элинъи кимге сорурма?..

Ариу сёзлеринъ,
Ала кёзлеринъ
Джюрек джаууму ашайла.
Узакъда—кенъде
Бек суйген тенъле,
Билмейме, къалай джашайла...

Ише тенълерим
Озмайла мени,
Мен толтурама антымы
Сени тансыкълаб,
Къалдым узакъда:
Унуталмайма атынъы.

Мен сени суюлюб,
Таралыб—кюйюб,
Армау болургъа джетеме.
Мени багъалым,
Къайдаса, джаным?
Тансыкълаб ыйнар этеме.

Суюгеним—наным,
Сендеди джаным,
Ишинъ тюзелиб махдалсын.
Суюгени болгъан
Кетмейин джолдан,
Аны ашыгъыб сакъласын.

Колхозчу къызла
Ишлейбиз мында,
Эришге сизни чакъырыб,
Иш битсе къачда,
Турлукъма сакълаб...
Ма буду сеннѣ айтырым.

САКЪЛАТМА

Келирме дейсе, сакълайма сени,
Кемиред джюрекни джара.
Тюрсюнюнъ кетмей кѣзюмден мени,
Тураса джунчуй, ышара.

КЪУРУ ЧЫРАЙ...

Ариу́лукъ игид, кюнча джылыта,
Къарамы кёзню къаматад,
Джаш джюрекдени эме, таралта,
Сюйдюрюб, кёбню къаратад.

Сукъланыр элле ариу́лугъунъа,
Кёрселе акъыл, адамлыкъ.
Тууаргъанд сени къуру чырайгъа
Уллукёллюлюк джер салыб.

БОРАН

Къара булутла чулгъана басыныб,
Сагал—сагал илинелле сыртлагъа...
Сууукъ джелчик къарны себе ахсыныб,
Ешюн уруш этиб чабады алгъа.

Джел тебгенди, тыйылмайын таулада,
Къарны кюрейд, бюркед джолгъа,
чалдышха.
Ол малланы джыйдыргъанды баулагъа,
Сызгъыргъаны ушаб ачы къаргъышха.

Къарны сюрюб, сугъулады чырдыгъа,
Шоркъаланы, чардакъланы къармайды.
Шаушалмайын, хар оджакъда, быргъыда
Джюреклени титиретиб сарнайды.

Шууулдайды, кез ачдырмайды ёрге,
Къарны уруб, кюйдюреди бетинъи.
Джолоучуну куртге къаблайды чёргеб,
Биширеди, бурад, чимдийд этинъи.

Бир заманда боран болад сериўюн,
Бирер жары чачылышыб булутла.
Тас болганлай аны мыдах эжиўю,
Сен жарыйса келиб иги умутла.

Джашаў сейирд, эрикдирмейд кишини,
Сюдюреди барыбызгъа да саўдан.
Джунчусанъ да, къойма атыб ишинъи,
Эс ташлама, умут юзме джашаўдан.

КЮН ЧЫҚТЫГЪАННЪА

Къыз:

Кюз аллы бла сабанла
Джашил джашнаб чагъарла.
Мен орургъа барлыкъма,
Келирмисе къараргъа?

Джаш:

Мен да сюргенме сабан,
Билеме джер багъаргъа.
Разы болсанъ, хазырма
Джумушунъа джараргъа.

Комбайнны джюрютюб,
Болсам ишни джигити,
Мен чалгъан будайны
Сен да къойма джибитиб.

Къыз:

Хазыр болуб тебрэдим,
Сукълансынла тенълерим.
Къралына джарагъандан
Съйлы къуллукъ кърмедим.

Джаш:

Джол буз болса гирешиб,
Ариуларма кюрешиб.
Анда джашар юйюнъе
Мен ишлерме печ, эшик.

Къыз:

Алмай кезюнью менден,
Уялтаса энди сен.
Къаллай джууаб этейим?..
«Къачма,—дейле,—сюргенден».

Машинала гюрюлдеб
Кюн чыкъгъанда, Сибирде
Ишленелле шахарла
Сыртны, тауну кенъинде.

АКЪ КЕГЮРЧЮН

Джашил джаз джетди
Джылы джел къагъыб,
Кёгет терекле
Къурмашча чагъыб.

Кёк къырдышчыкъда
Джатыб сабийле
Акъ кёгюрчюннъе
Къарайла бирге.

Чий дарий кибик
Къанаты, тюгю.
Къойнуна кысад
Ийеси кюлюб.

Джашчыкъла андан
Кёз алалмайла.
«Сат» — деб кюрешиб.
Терилталмайла.

«Къарачыгъыз!..» — деб,
Ийеси — джашчыкъ

Бошлады аны
Къолларын ачыб.

Къанатчыкъларын
Керилтиб, джайыб,
Кёзден ташайды
Ол терк узайыб.

«Кёрдюнъмю!.. — деди
Ийеси — джашчыкъ.
Къарайла бары
Тюз аууз ачыб.

Джашчыкъла андан
Кёз алалмайла,
Сат!» — деб кюрешиб,
Терилталмайла.

Багъасы джокъду
Кёгюрчюнюмю.
Сатарыкъ тюлме,
Айтайым тюзюн, —

Деб, джашчыкъ кёкге
Ийди кёзлерин.
Къойдула ала,
Билиб бермезин.

Насыбларыды
Ол сабийлени.
Насыб сатылмайд —
Мени билгеним.

А...

Экибиз да танышханбыз, тенълеча,
Муратыбыз, иннетибиз — тюзлюкдю.
Джашауубуз бирге болсун кёлдеча,
Бизге джашау — джетиб келген кюзлюкдю.

ИГИГЕ СУКЪЛАН

Игиге сукълан,
Кѣре бил аны.
Тюз джолну атлай,
Джашау́ну таны.

ДЖОЛОУЧУ

(Джыр)

Джолда тубедим суйген тенъиме,
— Къалайд джашауунъ? — деб хапар
сордум.

Ашыгъыш эди туугъан элине,
Кёргюздю манъа ол барлыкъ джолун.

Къарайма: тюзле джолладан толу,
Къайсын барса да боллукъду джолу.

— Джаз — сабанчыма, кыш а — малчыма,
Ишлейме, — деди — джетген джеримде.
Джолуна кетди тенъим мычымай —
Сабан орлукъду бюгюн элинде.

— Кечикме, кечикме, багъалы тенъим,
Бу тутхан джолунъ алджатмаз сени.

Сен джолоучуса тутхан ишинъде,
Джол сени хаман чакъырад алгъа.
Окьюу, билим да — сени биргенъде,
Сен кюрешесе сабанда, малда.

Қууат салалла джерге сабанла,
Насыб ишлейле джерде адамла.

Хар ким джолуна ашыкъса тамам,
Хар ким джолунда тохдамай барса,
Қъайсы ишни да тындырыр адам, —
Муратха джетед кертн къадалгъан.

— Сен къадал, къадал, багъалы тенъим,
Билесе, насыб ишдеди, — дедим.

«КАЗАУАТ»

Бир демлеше, бир шум бола, сабийле
Тар орамны барадыла ийиле.

Ма, буруудан тюшедиле секириб,
Даулашалла кызарышыб, джекириб.

Минедиле джайдакъ ат деб таякъгъа,
Чабышалла билмей джолдан джаякълай..

Сюредиле къачыб баргъан антсызны,
Гае этерге излесе да ол ызын.

Ешюн уруш эте барыб бирлери
Келе тургъан чалсакъалгъа тюбеди.

* * *

— Эслеб атла, абынырса? — деди къарт.
Джол батмагъед, кетмейин джауумлу март.

Джаш тиледи: «Айыблыма, кеч мени...
Ашыкъгъандан эслеялмадым сени...

— Да неди да, налат, сора бу кѡауѓа?!
Чабмай эселе сизге кѡанлы джаула!?

— Эй, акга, ийнан, джокѡду башха зат!
Бузукѡчугѡ биз ачханбыз кѡазауат!»

Деди да джаш, сюрюб кетди тенѡлерин.
Ма бу болду бир кюн мени кѡргеним.

ТЕНЪИНЪ СЫНАЛАД

Тенълени табхан
Тюйюлдю кыйын:
Къолун узатхан
Болур сау джыйын.
Тыйыншлы тенъле —
Сансыз—санаусуз.
Халкъ болгъан джерде
Тюбейд джараусуз.

Бири кёл алыб,
Бетинъден махдар.
Арлакъ ашырыб,
Сыртынъдан къаблар.
Керексиз джерде
Ол тенъин аяр,
Энчи сѣзюн да
Сау элге джаяр.

Онълу кюнюнъде
Ышарыб джетер.

Лягъынъ тайса,
Танымай кетер.
Ол къууанчынъда
Болур, къууаныр.
Тоюнъда чынъар,
Тебсер, ууалыр.

Бир-бир тенъле уа
Алгъыш этерле.
Таб терс эсенъ да
Махдаб кетерле.
Бетсиниу, зарлыкъ,
Экибетлилик—
Кимге билесиз
Этиб игилик?...

Кими-табалар,
Кими—къыйналыр,
«Джокъду,—деб,—мадар!»
Толу ийнаныр.
Керти тенъ сени
Махдамаз, сѣкmez.
Кѣрсе терсинъи,
Басдырмаз, тѣзмез.

Ол къыйынлыкъда
Ташаламаз тенъин.
Керек кюнюнде
Табылыр, келир.
Окъууда, малда.
Ишде, сабанда...

Тенълик сыналад
Къыйын заманда.

Кесинъи билмей
Сюзме кишини.
Адамгъа кюлмей,
Тындыр ишинъи.
Ашхы тенъ бизге
Болады къанат.
Ол терсейгеннъе
Ачад къазауат.

Тенъ билсин атлай
Айланчда, тарда.
Сен аны сакъла
Къаядан, джардан...
Атмай, тута бил
Тенъни игисин.
Анъа тыйыншлы
Болурча кесинъ.

Джанъылса адам —
Табылад сѣз, дау.
Андан кенъ джаллау
Тюйюлдю махдау —
Къоркъма келир деб
Гурушха—гууа.
Ол билир эслеб,
Терслигин джууар.

Эт тенъинъи да
Айыбсыз адам!
Борчунъдан сора
Къутулдунъ тамам.

АЛАЙМЫДЫ?

Таякъ джанъур
Кёб мычымаз.
Эсли адам
Бош кычырмаз.

Бек махданъан
Аз болушур.
Чыныкъмагъан —
Джай къурушур.

Ашыкъгъан суу
Узакъ кетмез.
Ол сай болур,
Джюкню элтмез.

Сокъур алма
Эртде бишер,
Замансызлай
Агъыб, тюшер.

Къар тубюнде
Джанкъоз чагъар,
Бош джелчикге
Тѣзмей агъар.

Халкы
АЙТЫҮЛАДАН

БИРИНЧИ ДЖЫЛАМУКЪЛА

(Парижде совет выставкада болгъан керти хапардан).

Францияда, джер тюбюнде теренде,
Берч къоллула къаза элле ташкёмюр.
Къачхы джауум терен синъен бир кюнде
Эски шахта басды аланы кёбюн.

Джатар айы джууукълашхан къатынны
Бутсуз болуб чыгъардыла тышына.
Табылмады багъарча мадар аны,
Джукъланды ол, къол узатыб джашына.

Джарыкъ кюню кече эди джакъсызны,
Узакъ эди ол кечени къыйыры.
Анасындан туумагъанлай, насыбын
Огъурсуз джашау алгъанед сыйырыб.

Къарау сокъур болуб туугъанед джашчыкъ,
Ексюзлюкде ол атылды орамгъа.

Анасындан хапар билмейин ачыкъ,
Джагъылаед хар тюбеген адамгъа.

Ол тюбесе, тюрте элле онълула,
Анъа киши ачмай эди эшигин.
Алай эте, сынъар бир кече джылда
Ол оруннъа кирмей эди тешиниб.

Джашчыкъ ёсдю, джумуш эте тийреге.
Къатын алды нёгерлик этер кибик.
Ишлеринден аланы къысдай элле:
«Тири тюлсюз»—деб; чурумсуз илиниб.

Соруулашыб, кюнлени бир кюнюнде
Москвадан сейир затланы алыб,
Бизникиле усталыкъ кёргюзюрге
Келгендиле уллу Парижге салыб.

II.

Эркин юйюню тыкъ урулгъанды ичи,
Сейирсиниб къарашалла затлагъа.
«Ким да къыйышдыргъанд былай таб
бичиб»? —

Деб, хар бири береди бирер багъа.

Сокъур кирди халкъ басыннъанын эштиб,
Онъ къолунда таякъчыгъын узата.
Къатыны ѱа хар бир суратха элтиб,
Кёб мычыед ёретин хапар айта.

«Кимди бу?» —деб, сорду бирине къатын,
Тюз аллында таш суратны кёргюзюб.

— «Ленинди да, эштмегенмисиз атын?» —
Сеирсинди хапарчы сёзюн юзюб.

Тие келиб, таягъыны кыйыры
Тюз аллында таш суратха тирелди.
Эки буту атлаялмай кыйылыб,
Къолун джайыб, тамам джунчуб сирелди.

Ленин анъа къарай эди, кёл бериб:
«Таўкел атлаб келчи, тенъим!»—дегенча.
Къолун джайыб, таягъын да тюшюрюб,
Сокъур сюрюндю аллына кёргенча.

Къолу бла сылай келиб суратны,
Тюз бойунундан къучакълады къабланыб...
Ёмюрюнде биринчи кере аны
Джыламукъла бетин джуудула тамыб:

--«Сен шойса да джакъсызланы
ёкюлю?!»

Сенсе дейле огъур танъны джарыгъы...
Сени кёрюрге термилиб ёмюрюм
Тёгюлюрге кюсей эдим тарыгъыб!...»

СЕН ДА ТЮЗСЕ

Эки кьартчыкъ даулашалла кычырыб,
Бир—бирлерин иймейдиле уругъа,
Сермейд джерни бири кьолдан ычхыныб.
Иш озгъанды накъырдагъа бурурдан.

Нёгери бла джолда кетиб баргъанлай,
Ходжа эслеб, бу туююшге къайтханды.
«Джол юсюнде бары кёре тургъанлай,
Джарамайды...»—деб хыныракъ айтханды.

Сёз табмайын даучулары бирлери
«Бир болуш,—деб, Ходжагъа илиннъенди,
Артыкълыкъны кёлтюрмейди джюрегим,
Арабызны сен бир айыр,—дегенди. —

Кесинъ эшитдинъ аны артыкъ сёзлерин,
Меннъе насыбха тюбединъ сен, сёзсюз.
Муну кёрсем, къан кёреди кёзлерим,
Кимни санайса сен терсге, кимди тюз?».

— Экибиз да сейирсине келебиз,
Тёзюмсюзсе, шибижисе, сен мизсе.

Алай а нёгеринъ озду, кёрдюк биз,
Андан эсе джюз кере да сен тюзсе!».

— Нек ийнандынъ сен бетсизни сёзюне?...
Терс тюл эсе, кёрчю халкъгъа соруулаб!..
Сен ариулаб сёлешесе кёзюнде,
Кёлюне джетерге излеб, кьоруулаб...

Бу сёзлени айтыб экинчи адам —
Тебиб, Ходжаны бетине битгенди.
Сёзден кьоркъуб, сокъураныб Ходжа
тамам:
«Сагъыш этсек, сен да тюзсе»,—дегенди.

Сейирсиниб тёзмей соргъанды тенъи:
— Алан, Ходжа, сен шашыбмы
тебрдинъ?!..
Дау айтышхан экеуленни биргелей
Экисин да ариулагъан кёрмедим!..

Ходжа джунчуб къашыгъанды джелкесин,
Джанъылгъанын, терс болгъанын билгенди.
Джууукъ атлаб, ууакъ ышарта кесин:
«Экисинден да сен тюзсе!»—дегенди.

Тюзню—терсни башларын да тенъ сылаб,
Болмасынла бизде аллай ходжала.
Къайгъылыгъа, ауузлугъа тынъылаб,
Бир кере да алданмасынла ала.

«ЭНДИ СЕН ДА БЫНАНМА!»

Джауумсузду, джелсизди,
Кюн тийгенди, иссиди;;
Келедиле ашыгыш;
Базар кюнню эртдени
Джыйгъанд бери кёблени,

Тюбешелле тенъ, таныш.
Сатыу — алыу болса да,
Кимге — къайгы, кимге — дам.
Хайыр тюшмейин, тебсе,
Джан — джанын ашайд кюпсе,
Дертин алад онъсуздан.

Джууукъдагы базаргъа
Сатыууна къараргъа
Бир бай келиб киргенди.
Салкъынлыкъны тюбюнде,

Табхаланы биринде
Кёб сауутла кёргенди.

Айырылгъан джашына,
Столуна—ашына
Джарар затла сайлагъанд.
Чын, мыяла сауутну
Къабчыкъгъа джыйыб барын
Башын къаты байлагъанд.

Бай машокну юйюне
Элтирге адам излеб,
Тюбегенди Ходжагъа.

Андан тилеб кюрешиб,
Разы болуб, кенъешиб,
Чыкъгъандыла кенъ джолгъа.

Акъырын алыб джюгюн
(«Сындырмайым—деб,—джугъун»)
Салгъанды джол къатына.
Тынъылагъанында бай,
Ходжа соргъанд буюкъмай:
«Не берликсе хакъыма?»

— Джумуш ючюн хакъынъа,
Сеннъе берлик затыма
Ант этдириб айтама.
Неге керекди ачха

Сенича джигит джашха?!...
Юч акъыл сѣз айтырма».

Джюгюн алыб сыртына,
Къарамайын артына,
Ходжа барады терлеб.
«Нек болгъанса сен салкъын?
Юрет энди меннѣ акъыл», —
Деди, заманын тергеб.

Бай ашыкъмай атлайды,
Джол къорарын сакълайды,
Джууаб этмей Ходжагъа.
— Айт, сакълатма да энди,
Азды заманым мени,
Къайтырыкъма базаргъа».

Эслеб хыны кѣзлерин,
Бай башлады сѣзлерин:
— Сеннѣ алай айтырла —
«Токъдан эсе ач игид».

Сынай болурса чегиб,
Ыйнанма сен алагъа!

Халын билмей бетинден,
Чимдигенча этинден,
Къанын бузгъанд Ходжаны.
— «Бу эсе акъыл сѣзю,

«Къалай кьоярма тѣзюб...
Кѣреим, — деб — мен аны...»

Джаллаб оза ташладан,
Бай сѣзлерин башлагъанд:

«Да, кьарнашым, тынъыла,
Айтырла сеннѣ алай:

«Къышдан сууукъду—деб, джай.
Ыйнанма сен алагъа.

Сауутлары жыгъырдаб,
Ауур джюгюне чыдаб:

«Айт ючюнчю сѣзюнъю! —
Дегенд Ходжа байына. —

Энди мындан арыгъа
Къалмад мени тѣзюмюм».

Кѣпюрчюкден ѳтгенлей,
Юйге джууукъ джетгенлей,

Бай айтханды Ходжагъа:
— Кѣбле айтырла сеннѣ

«Туз татлыды, — деб — балдан».
Ыйнанма сен алагъа.

* * *

— Кѣб тѣздюм да-деб, бюгюн —
Ходжа келтирген джюгюн
Алыб ташха силдегенд.

— «Энди айтса бир адам:
«Саўду, — деб — бир мыяланъ» —
Сен да ыйнанма!» — дегенд.

Халкъ зорлукъну кѣлтюрмейд,
Хыликгеге да тѣзмейд,
Ким да биледи аны!
Кече кюнню тийдиред,
Къумгъа кийим кийдиред
Аны терен акъылы.

Кемукке

TĚЗМЕ

6

СОЗУЛГЪАН ИШ

Иш башласанъ,
Аны толтур.
Ол битгинчи
Сен аз олтур.

Джарты къалса,
Иш созулур.
Мухол, хомух
Тюз къозулур.

Джарты ишни
Къайсы махдар?
Джарты джолда
Джалкъау тохдар...

Къалгъан ишге
Джай къар джауар,
Джарты межам
Чириб, ауар.

БУРУШ

Къыркъ тюз кишини
Этерча армау,
Бир кыйыкъ киши
Болады чырмау.

Тартмагъан ёгюз
Кибикди буруш.
Ойлашмайд чегиб,
Айт, суйсенъ, уруш.

Киши айтханни
Аз да сюимейди.
Сермеб этерге
Кеси билмейди.

Амалсыз джерде
Тартады артха,
Айыб этдире
Уллугъа, къартха.

Чюйреди буруш,
Терсейиб джолу,

Тындырмаз джумуш,
Сорушуб толу.

Ол халкъдан къачса,
Кимине базар?!
Кесине уру
Ол терен къазар.

Къачма сен халкъдан,
Бол биргесине.
Бир къара кюнде
Джарар кесинъе.

МУРАТ

Юйню артында
Джоббу джыйылыб,
Бири айтханъа
Бири сыйыныб,

Тийре сабийле
Ойнайла бирге,
Джетишед энди
Заман инъирге.

Эм башчылары —
Чёрчек Азамат.
Анасы анъа
Айтады чам ат.

«Джашдыучукъ», — дейди
Ол Азаматха.
Къалмаса суйед
Неде да артха.

Хар бир оюнда
Озад Азамат.

Тюйюшде болса,
Ачад «къазауат».

Бурну бузулмай
Юйюне кетмез.
Ол аны ючюн
Грушха этмез.

Онъсузгъа хата
Этдирмез билиб.
Хорласа «джауун»,
Къууаныр кюлюб.

Эшикде болса,
Джокъламаз юйюн.
Не тынч ишни да
Тындырмаз суйюб.

Дерслерин джокълайд
Школгъа бара.
Урушдурмазча
Ол табад амал:
— Башым ауруйду...
Джокъду китабым...
Ма, устазына
Табхан джууабы.

Устазы башын
Булгъайды билиб.
Бютеу тенълери
Къарайла кюлюб.

Окъууда артха
Къалад Азамат.

Кетиб ойнаргъа
Излейд гузаба.

Устазла бирге
Оноулашалла.
— Атасы келсин, —
Дейдиле ала.

Бир кюн атасы
Келди школгъа.
Алыр мурат бла
Джашчыгъын къолгъа.

Аны бла бирге
Джунчуй киреди.
Барына Мурат

Салам береди
— Мен керек эсем,
Ма, келдим, — дейди.
Джашындан толу
Хапар излейди.

— Азамат дерсде
Артха къалады.
Кюн алмашдырмай
«Эки» алады.

Кечигиб келед
Ол дерслерине.
Киши олтуртмайд
Ол биргесине.

Дауур этиуде
Ол ал бермейди.

Устаз къатында
Турса, — «Кёрмейди»...

Тюб эрнин къабыб,
Тигине къарай,
Къобду атасы
Джашчыгъын марай.

Кеси-кесине
Срча этгенлей,
Ашыгъыб чыкъды
Джаш бла биргелей.

Джолну узуну
Джашчыгъын Мурат
Аузу от чагъыб,
Юйюне кьюуад.

Юйюнде аны
«Ишлейди» тамам.
Болмайын анда
Тартыныр адам.

Джашына тебсе,
Атасы Мурат
Этмейди хатер,
Керилиб урад.

Анасы юйде
Болса, Азамат
Джакълыкъ себебли
«Учхара» къалад.
Тюз бу болумда
Кюнле ташайыб,

Халкъ Азаматха
Этеди айыб.

Чырт да тюрленмейд
Джашны окъуу,
Анасындан а
Джокъду къоркуу.

Атаны къолу
Болушалмайды,
Ананы сёзюн
Эсге алмайды.

Школ тенълери
Алдыла къолгъа:
«Биз салайыкъ, — деб,
Сени тюз джолгъа!».

Бораны улуй
Къыш чилле кетди.
Шаушалыб сууукъ,
Джаз дженъил джетди.

Тенъле болуша,
Энди Азамат
Кюндюз, кече да
Дерсге къадалад.

Ол игилеге
Къошулгъанд бирге,
Киред кечикмей
Хар бир дерсине.
Атасы школгъа
Келирин излеб,

Къагъыт джазалла
Муратха тилеб.

Бюсюреу этиб,
Устазла бары
Къууандырыргъа
Излейле аны.

Джашдан тюнъюлюб,
Атасы Мурат
Аны къайгъысын
Эртде унутханд.

Тюз кюнортадан
Кечикмей заман,
Ол келди юйге
Талдырыб сабан.

«Джашынъ себебли
Школгъа кел, — деб,
Столда тургъан
Къагъытны кёрмей,

Олтурад тёрге
Ауузланыргъа.
Джашы да келди
Къууандырыргъа.

Гитче джашчыгъы
Столдан алыб,
Берек къагъытны
Муратха чабыб.

Секириб къобад
Атасы Мурат,

Белбауун тешиб,
Къарамай урад.

— Не палах этдинъ?
Ким бла тюйюшдюнъ?..
Къаты таякъды
Сени юлюшюнъ!...

Сени себебли
Мен бетсиз болдум! —
Деб, Мурат тебиб,
Джетдирди къолну.

Белибау ызы
Сырт узунуна
Къызартыб тюшдю,
Отча кыздыра.

Джашына джууаб
Этдирмей Мурат
«Юйден къора!» — деб,
Эшикге къууад,

Ачыуу бла
Гузаба чыгыб,
Барады школгъа
Мурат ашыгыб.

Ма, школ къатында
Директор турад.
Джерге къарайды,
Сёз табмай Мурат.

— Биз бек ашыгыб
Сакълайбыз сени.

Къалай таб болду.
Келгенинъ!.. — деди.

Бу арт кёзууде
Джашынъ Азамат
Сен ыйнанмазча
Чырт башха болгъанд».

Ол директорну
Билмей сёзлерин,
Тёзмейин къобуб,
Керди кёзлерин.

— «Къагъытыгъызыны
Кёргенме, — деди,
«Джашны керегин
Бергенме», — деди.

Сырт узунуна
Къайишни бериб,
Атханма юйден
Тюртюб, теberиб».

Басымсызлыкъгъа
Къыйналыб — бишиб,
Директор айтды:
«Эштмесин киши,

Хапар билмейин
Нек тюйдюнъ аны?
Сеннъе бузулмай
Къалырмы къаны?...

Бу арт кёзюуде
Джашынъ Азамат

Биз да кьууаныб,
Окьуйд аламат.

Сен болушаса
Деб тура эдик.
Хапар сорургъа
Чакъыра эдик».

Тюзелген джашны
Атасы Мурат
Тили тутулуб,
Олтуруб турад.

Тюбейле бизде
Быллай атала.
Билмейле хапар
Школдан ала.

Атаны борчуд,
Этсин аталыкъ.
Атыб кьоймасын
Эригиб, талыб.

ДЖАЛКЪАУ

Тань атды, аяз ура тауладан
Булутсузду кюн да бюгюн,
Кюз джетди, иш къатыды колхозда:
Бош иймейди ким да кюнюн.

Чалкъыларын алыб колхозчула
Тебретиле ишге бирден.
Къарагъыз, джалкъау барад докторгъа
Бугъа, джашына бизден.

Экинчи кюн дырын джыялла
«Джаууб къалад»—деб, гузаба.
Джалкъау джатады, папирос бурургъа
Хурджунларына узала.

Кюн биширеди июлну артында,
Малла чибинлеб, иссилеб.
Джалкъау джукълайды гебен салкъында
Башын ол биченне тиреб.

Иш кызыудады: мюрзеу ташый,
Кенъ кирелени толтуруб.
Ол а турур, джелкесин къашый,
Бир «тартар» джерде олтуруб.

Джылы межамла ишленедиле
Къыш колхоз малла джашарча.
Джалкъау айланад болушлукъ излеб,
Ишлеменгенлей ашарча.

Къач келиб, хар ким хакъын алыргъа
Колхоз арбазгъа кетгенди.
Джалкъау ашыгъыб, барындан алгъа
«Къайдад хакъым?»—деб джетгенди.

Ол кыйын ишден артына туруб,
Сагъатха дженъил къарайды.
Эки къолун да хурджуннъа уруб,
Элни орамын санайды.

Джукъу, аракъы, тойла, хаулелик
Кишенлеб, джюген салалла.
Джашау джолда ала сюркелтиб,
Баш келтюртмейин баралла.

ДЖАЛЫНСЫЗ ОТ

(къаргъышчыгъа)

Къаргъыш, хынылыкъ
Тиелле ачы.
Эштиринъ келмей
Кетерча къачыб.

Тебсе, баласын
Тюер, ууатыр.
Тохтай билмейин
Халкъны къаратыр.

— Джюреги ташды, —
Дериксе аны,
Бир кере эштда
Сен къаргъагъанын!...

Ол чууакъ кюнде
Этдириб боран,
Мизча тиеди
Джюрекге тамам.

Неди лайыры?
Джараймыд къаргыш?...
Эскер да аны,
Этчи сен сагыш...

Джазча джылытса
Иги сёз, алгыш,
Джалынсыз отда
Кюйдюред къаргыш.

ТИЛ

Тил табады шагъырейни, тенълени,
Къарнаш — эгеч этеди ол кенълени.

Келечилик айтады ол джюрекден,
Олду джашауу джолуна юретген.

Тилде алгыш, таб, къаргыш да айтылыр,
Сеч аманны-игини кесинъ айыр.

Джалгъан сѣз да сыртдан таудан ѳтеди.
Шохланы да бир-бирине этеди.

Етюрюкню, кечме, бута, сен томур, —
Джарыкъ джолунъда кѣлекге аз болур.

Алдырланыу, экибетли, джалгъан тил,
Сени джауунъ санаусузду, аны бил!

Чыгъанача джабышады джалгъан сѣз,
Тюзюн билмей айыблама, чыда, тѣз».

Джалгъан тилни ууу барды урурча,
Адамланы суутханлай турурча.

— Атласань, а къараб, сокъур,
джолунъа?!...
Кёзлеринъи алгъанмы эдинъ кьолунъа?!...

Ахратда да бир ёлсюн сени табхан,
Сени элтмей, меннъе азаб сынатхан!

Бар дейме да, бетсиз, суугъа, дженъил бол!
Кёб болады джетмегенли сеннъе кьол!

Къызчыкъ атлады, гузаба аллына:
— Аначыгъым, кеч мени,—деб джалына.

Челеклерин кьотарды да кетди ол».
Кёз байланыб, кёрмесе да атлар джол.

Къайсы тюздю, къайсы терсди быладан?...
Тюйюш ачар иш бармыды былайда?...

Ана деген бюсюреудю, махтауду,
Аналыны кёлю уллуду, тауду.

Аты ёге, кеси керти анала
Бек кёбдюле, минъле бла санала.

Огъурсузу тюртюледи санлаб бир,
Аллайланы хапарын айтабыз биз.

Терсди—дейди, сууун тексе абыныб,
Тилесин дейд тобукъланыб, джалыныб...

Онъсуз сабийге нек боласа кирпи?...
Аны айры нек кёресе сен тюртюб?...

Тура эсе ана джюрегинъ сени,
Джазыкъсына нек билмейди ёксюзню?...

Бош затха да кьутураса сен джаныб,
Сууудула ала сенден терк къаныб.

Къатылыкъгъа сени атынъ аталад.
Аны билиб, сакъ болсунла атала.

Еге ана, оюм эт сен, анныла,
Башынъы булгъаб къойма да тынъыла:

Табхан ананъ тюшсюн сени эсинъе...
Игимиди анасызлыкъ кесинъе?!...

Ачыгъы бла сёлешенк биз тамам:
Къалай болур, кесинъи туугъан баланъ

Ана кюсеб, сени табмай джыласа,
Эрке джашынъ ол кюнлени сынаса?...

Аналыгынъ, адамлыгынъ да бирге
Тенъ саналыб къалмасынла ёгеге.

ТАБМАЗСА ДЖАКЪ

Болмаз джалкъау
Ишге аркъау,
Тынчайса да
Излер махдау.

«Менден кетсин,
Сеннѣ джетсин, —
Деучю къауум
Сагъыш этсин.

Бир ишинъи
Этмез киши,
Аны бил да
Кесинъ бишир.

Безирге сен
Бек усдаса,
Ишге джетсенъ —
Созуласа.

Иш къоратмай
Дауласанъ хакъ,

Сенъе ким да
Болалмаз джакъ.

Алгы бурун
Ишле, урун —
Тамбаз адам
Айыб, чурум.

Ишди Джерни
Баш джелими, —
Эркелеме
Сен белинъи.

БИР ТЕБСЕ

Къыздыралла джай кюнле
Къулакъланы, тарланы,
Эрителле мийикде
Бузлаб тургъан къарланы.

Кюмюш суула шоркъулдаб,
Чынъылладан агъалла.
Бир чачыла -- къошула,
Джолларына баралла.

Къонуб къара булутла
Кючледиле тауланы.
Кёк кюкюреб джууукъда
Дюнъюрдетед аланы.

От чакъдырыб шыбыла
Къаяланы сермейди.
Сууукъ джанъур шууулдаб
Джаууб, бюркюб тебрейди.

Мыллык атыб ырхыла
Къююлалла Къобаннъа.

Джагъаларын толтура,
Кёл бередиле анъа.

Къобан эрши къаралыб,
Тёнъеретед ташланы.
Ол къутуруп къан алыб,
Кемиреди аланы.

Беджен кьоймайын ашаб,
Элтеди кёпюрлени.
Толкъунлары талаша,
Ташаялла ёзенни.

Дженъил адам бир тебсе,
Ыйнан, тамам алайды.
Аз да джанына джетсе,
Ол кимни да талайды.

«СЕИР БОЛДУМ ДЖУУАБХА»...

Кюнлени бир кюнюнде
Письмо келди газетге.
Тау эллени биринден
Былай джазад Сюлемен:
— Багъалы джолдаш, сеннге
Тёрт—беш назму иеме.
Къараб, тинтиб джаратсанъ,
Басмала деб тилейме.
Поэмамда, къарнашым,
Халатлагъа тюртюлсенъ,
Буз, сюрмеле хар башын,
Бир сёз айтмам, ыйнан сен» ..
Къагъытланы аудуруб,
Джаш къарайды болумгъа.
Шиндикге таб олтуруб,
Къалам алад къолуна.
Кюрешмегенд Сюлемен
Назмуларына терлеб:
«Газет кеси билед — деб, —
Сыбабхалай, чемерлей» —

Чалдырады сёзлени ,
Айыртмайын бир затны..
Биз айтмайыкъ ёзгени:
Анъылатмайд муратын.

Ташны—ташха ургъанча
Окъулалла тизгинле.
Ёресине халатды
Чучхумасанъ да излеб.

Сюрмелеб келмей къолдан,
Джаш джазад назмучугъа:
«Сен назму джазыу джолдан
Алкъын кенъдесе, ыйнан»...

Анъылатыр мурат бла
Толу джазгъан эди джаш.
Мычымай къайтды джууаб:
— «Салам, багъалы джолдаш!

Къагъытынъы алдым мен,
Сеир болдум джууабха.
Мен назму джаза билсем,
Керекмеди сыбабха?!...

Тюздю... джаза билмейин,
Мен ийген эдим сеннъе...
Бузуб, къошуб хар бирин
Кесинъ чыгъарырса деб...»

Джокъду келишген джери,
Несин тюзетгин аны?!...
Сен айт, тюзмюд бюреуню
Бюреу ючюн джазгъаны?!.

СЕЗЮНЪЕ ТАБЫЛ

Чола ишинъи
Джаллама ташлаб.
Терсинъи бил да
Джанъыдан башла.

Излемейин сен
Кесинъе табын,
Ишлерге джетсень,
Сёзюнъе табыл.

АЛАКЕЗ

(Поэма)

Татлы тенъими
Хапарын сизге
Айтыргъа мени
Тюшдю эсеме.

Кимди суймеген
Толу насыбын?!
Кимди билмеген
Хар нени табын?!

Салынмайд кирит
Керти насыбха.
Алая кириб
Ойнама отха.

Оюмду — насыб, —
Бой берюд ишге.
Джерни тюз басыб,
Джюрююддю бизге.

Насыбны тута
Билмесенъ кьолда,
Джунчурса ыйнан,
Терсейиб джолда.

Кука сѣзлеге
Терилген тенъе:
Ау́ну кѣзлеге
Нек ийдинъ? — дерле.

I

Кеси кесинден
Тартына, джунчуй,
Хоншу тийреде
Есдю бир кызычыкъ.

Нюрю тѣгюле
Акъ бетчигине,
Ышара, кюле
Зауукъ кюнюне.

Къара эшмеле
Озуб белинден.
Сюелле тенъле
Туу́гъан элинде.

«Ала кѣзлеринъ...
Къара къашларынъ», —
Ма буд сѣзлери
Таныш джашланы.

«Алакѣз» дейле
Къызы атына.

Къарайыкъ бирге
Джашау хатына.

Есдю Алакёз
Ыйнакъгъа тартыб,
Хар бир кука сёз
Аны ышартыб.

Ол письмоларын
Табмайд къуяр джер.
Тилейди аны
Тийреси, сау эл.

Ол китабларын
Ачмайды хазна.
Къоярын таныб,
Школну джазгъа.

Элде тойлагъа
Барад Алакёз,
Эштед накъырда,
Келечилик сёз.

Чубур мыйыкълы,
Бурмачач киши
Сау бир ыйыкъны
«Унутуб» ишин,

Тюшгенди мараб
Къызны ызындан —
Бир джылы джууаб
Алалса андан:

— Акъ кѣгюрчюнюм,
Сен джарыкъ кюнюм,
Бил, сенсиз джокъду
Тюшюм, не тюнюм!

Алакѣз атынъ
Джукъуму алгъанд,
Сени амалтын
Башым агъаргъанд.

Джарыкъ джулдузчукъ,
Бошама менден,
Айтма сен бир джукъ,
Тилейме сенден.

Разылыгъыны
Тынъылаб билдир.
Сен башхаланы
Суусутуб кюйдюр, —

Деб, абезекде
Бууду къолундан,
Элтир иннетде
Ол кюн огъуна.

— Болайым оба
Мен андан эсе...
Атам а?... Тоба,
Бойнуму кесер...

— Эй, ариу джаным,
Эй, мѣлекчигим!

Елтюрме мени —
Сенден тилерим.

Къол аязымда
Тутарма сени.
Былай бир къара,
Толгъан ай, бери.

Алакёзчюгюм,
Джумарыкъчыгъым —
Деб къысды кёзюн
Ол тойдан чыгъыб.

Чырайлы, омакъ,
Кука сёзлюге
Этмеди джууаб
Кесин тёздюре.

Къызчыкъ къызарыб
Ышарды джашха:
«Джазыуум болур...
Керек тюлд башха!»...

Алайда къызгъа
Битди бир къанат.
Джюреги къыза,
Джарытыб джанад.

Джашны Алакёз
Билгинчи атын,
Болду бериб сёз,
Анъа бир къатын...

Отоудан чыкъмай
 Батдырыб кюнюн,
 Джаш ичед таймай,
 Тартад тютюнюн,

Кимди бу джигит?
 Не затды иши?
 Болумун тизиб,
 Айтмайды киши.

Хамитди аты,
 Джашауу — тойда.
 Ишлемейд — джукъда.
 Не къошда, къойда?!

Кукады сёзю,
 Ыйнакълай билед.
 Къыздады кёзю,
 Ышарад, кюлед.

Келмейди киши —
 Джууугъу, тенъи.
 Къыз анъа бишиб,
 Ахсынад дженъил.

Юсюн сылауду
 Хамитни иши,
 Сауладан сауду —
 Джашырмайд кеси.

Бирча сёзлени
 Къайтара, энди

Ол Алакёзню
Эрикдиргенди.

Къыз тагъаланыб,
Къайгъыгъа киргенд.
Хамитни таныб,
Болумун билгенд,

Къачны ызындан
Къыш да къорады.
Джерге джан сала,
Джаз терк къарады.

Джазны джылыуу,
Джашнаб чакъгъаны
Ышартмайд аны,
Тирилтмейд санын.

Къайгъыдан, башы
Тенъизча тебед.
Джюрекге татыб,
Бир зат кемиред:

— Былаймыд бизни
Джашар кюнюбюз?..
Тюшге ушайды
Керти тюнюбюз...

— Тохта!.. Къалайды
Сени муратынъ?
Мен асыры кёб
Боюн узатдым!..

Сен инджилмейсе,
Ма, турур юйюнь!
Алкъын билмейсе
Сен таякъ тийиб!.. —

Дейди ол, бетин
Кёгертиб анъа.
Болгъанча дерти
Хар бир инсаннъа.

Джайылад Хамит
Ичкини джыйлаб.
Табалса, кириб,
Ол кесин сыйлайд.

Кечигиб келиб,
Башлайды къайгъы.
Ишсиз сюелиб,
Ашырад джайны.

Шош Алакёзню
Джатар айында
Болмайла тёзюб
Юйде къайынла.

Анасы айтад:
«Къайдад хабчюгюнь?
Ауурд сенсиз да
Юйюмде джюгюн...».

III

Бир кюн инъирде
Къагъылды эшик.
(Алакёз юйде
Олтурад кеси).

Къайгъылы болуб,
Къобду ол ёрге.
Эшик юсюнде
Эштеди сёзле:

Ачад эшикни:
— Кёл юйге, — дейди.
— Кир, — деб, — ичкери! —
Андан тилейди.

Эшик юсюнде
Сюелиб къатын,
Къарайд кёзюне,
Билмейин атын.

— Джолоучума мен
Украинадан.
Танымайма мен
Бу джерде адам.

Ма бу сабийни
Кёремисе сен!
Сау эки джылны
Атасыз ёсед.

— Эгечим, сора,
Атасы, къайдад?
Кёбюб тыгъыла
Ол былай айтад:

— Къачханды бизден,
Тас этиб ызын.
Харам этгенди
Ол юйюн, къызын.

Алакёз башын
Булгъаб къайгъыра,
Тебсиде хантын
Салды аллына.

Джунчубду къонакъ,
Чыкъмайды сёзю.
Тигине къарайд,
Барды бир беzi...

Узалмайд хантха,
Бузулуб къаны.
Бир джюрек джара
Кемиред аны.

— Не затды эринъ,
Насыбсыз, сени?
Джюрегим эрийд
Бу затха мени...

Къалгъанма мен да
Насыбдан кери.
Кюнюм-кечеди
Былтырдан бери.

Мен да кесими
Алдатдым сёзге.
Джашауум энди —
Киргенчад кёрге.

Тохтамай ичед,
Айланад хауле.

Кюндюз, не кече
Джыйылмайд юйге.

Юйюме кетиб
Къалыргъа, ыйнан,
Кёб сагъыш этиб,
Табмайма амал.

Джатар айымда,...
Халкъ налат берир.
Мени айыблаб,
Джыланча кёрюр, —

Деди Алакёз
Тарыгъыб анъа.
Айтмайды ол сёз
Башха бир джаннъа.

Ачды эшикни
Хамит абына,
Дауурну эштиб,
Тебе—алына:

— Энди уа кимге
Тарыгъаса сен?...
Къора бу юйден,
Тас бол дейме мен!...

Хазыр орнунъа
Тыйыншлы адам...
Сеничаны уа
Ёлюб да алмам!...

Кимди бу тилчи?
Не излейд? Кетсин!
Барыб эрини
Оноуун этсин...

Мен кимме? Аны
Сиз билемисиз?!
Мени халкъ таныйд,
Айт, сиз а кимсиз?!

Гузаба къобду
Джолоучу къатын.
Урур деб къоркъду,
Айтыргъа атын.

— Мен тилчи хоншунъ
Тюйюлме сени.
Къалай унутдунъ
Былай терк мени?!...

Айт, айт, айымыса,
Махта кесинъи...
Сен таныймыса
Бу сабийинъи?!...

Мен тигим излеб
Келмейме саннъа,
Нек кетдинъ дейме
Билдирмей джаллаб?...

Кёб кука сёзню
Ётюрюк айтдынъ,...

Айыбны, бетни
Сен кенъе атдынъ.

Джарады меннъе
Бери келгеним —
Таб болду, сени,
Былай кѣргеним...

Атаны сыйы
Берилмез санъа.
Тюлсе тыйыншлы
Энди сен анъа.

Сюйген-сени бла
Насыбдан толсун...
Мени балам а
Таб, ёксюз болсун».

Къатын сабийни
Алыб джаллады.
Оруннъа джетиб,
Хамит аўнады.

IV.

Джетген джеринде
Юйдеги джайыб,
Хамитден кетгенд
Бет, намыс тайыб.

Джаз кюн таякъча
Алакѣз къызчыкъ
Онъду чапракъча,
Эс ташлаб, джунчуб.

Ол кука сёзле,
Чубур мыйыкъла:
Къанат битдирген
Джанъыз ыйыкъгъа...

Алакёз, кесинъ
Терссе бу чотда...
Нек барыб кирдинъ,
Айт, джаннъан отха?...

Кёзлени байлаб,
Дюрген джюрюсенъ,
Джол болур тайгъакъ,
Эсинъде тут сен.

ГУРУШХА

Билмейд джугъун «джыгыра»,
Дуниясын атханды,
Бир къоба, бир джыгъыла,
Атлаялмай джатханды.

Тили, аузу тартыныб
Къымылдамайд ичкичи.
Къаллай эди тюрсюню
Аракъыны ичкинчи?..
Толу шышаны буууб,
Къарда джатад къуруша.
Юсюне ёрге туруб
Бир къарт этед гурушха:
— Ким нени сурсе—аны
Излеб табад джолунда.
Къаты буууб шышаны
Сен иймейсе къолунъдан.
Кесинъе тузакъ эше,
«Тартар» джерни ышанлай,
Насыбынъы кюрешиб,
Джыйгъанса бу шышагъа.

КЪАБЫРГЪА ГАЗЕТНИ ТАРЫГЪЫҰУ

— Менъе энди арт бургъансыз,
Кёрюрге да суймейсиз —
Къабыргъагъа бир такъсагъыз,
Ауушдура билмейсиз...

ИНЕК БЕЛЛЯУ АЙТАДЫ
(Бузоууна)

— Джукъла балам, къурушма.
Белляу, — белляу, бёлейим.
Бауубузну мычымай
Башы битиб кёрейим!...

САБИЙИН УНУТХАН АТА

Амма: кыйры атылыб бараса?
— Мен джашымы дерследен
Бир кюнню да бёлмейме.
Окьюууна кьараргья...
Заман джокъду, келмейме.

Кысдалгъанын школдан
Бусагъатда эштгенме.
Ма бу артыкълыккыны мен
Кечмезге ант этгенме!..

КЪЫЗ СЮЙРЕГЕНЛЕГЕ

Аракъыдан эсириб,
Джайылгъандыла «уугъа»,
Ант этиб бу экиси
«Джукъ» элтирге отоугъа.

Излемейле суймеклик,
Акъыл, билим, бир затын.
Тиширыу болсун ансы,
Нед былагъа башхасы?!...

БЕДЖЕН

Беджен... Неси барды аны махтарча...
Айт, не затды сейирлиги бедженни!..
Джумушуна джараб ол бютеу элни,
Кече, кюн да къарауулуд ёзенни.

Басадыла уллу, гитче да юсюн,
Ол талмайды, ауурлукъну кёлтюре.
Артха салыб, аямайды ол кючюн,
Халал къуллукъ этеди ол кёпюрге.

Эс ташламайд къыйынлыкъда, къоркъууда,
Ийилмейин ол бегийди солдатча.
Къайсыбызны да къутхарады суудан, —
Ишде джокъду анъа джетген бир зат да.

Терк сууладан, шоркъаладан ётдюрген,
Узакъ джолну къысха, джууукъ этдирген,
Ауур, дженъил демей джюкню кёлтюрген,
Кёпюрлелле къобанланы джерлеген.

Кёпюрлеге алгыш бла бюсюреу!
Хайырларын кёред къайсы да энди...
Алай а бил, таб, сен эсенъ да бир деу!
Кёпюрлени кёпюр этген-бедженди!

Тюбейдиле уллу кёллю адамла,
Ыйылыкъгъанла, къара ишден къачханла.
Кимле болгъанын билемилле ала
Джулдузлагъа сеир джолла ачханла?!

Ма бюгюнню билим, илму, усталыкъ
Кёпюр эселе тамблагъа, джашауъгъа,
Адам кыйын, къара иш бек махдалыб,
Беджен болуб келгендиле алагъа,

БИРЧА БОРЧДУ

Къайын анагъа табалла кемликле,
«Къайын аначады», — дейле хыныгъа.
Нек айтылад анъа бу зат хар тилде?
Бир ойлашчы бу сёзлеге тынъылаб!

Къайын ана—тиширыуду, анады,
Джууугъуна ол болад къор—садагъа.
Хар бирине тыйыншлы тил табады,
Кесин алдыра биледи алагъа.

«Къайын ана тарыкъдырад келинин,
Къайын ана тынчлыкъ бермейди». —
дейдиле,
Келинни да джашар ючюн келгенин,
Ашхылыгъын бир да кёрмейд», — дейдиле.

Бир эштирсе: «Келин таза бечелд», —деб.
«Къолу чолад, ол билмейди уяла».
Бири айтыр «Ауздан келепенд», —деб,
Бу сёзлеге нек тёзед къайын ана?!..

Биз айтабыз кѣлюбюзню алагъа:
Бек разыбыз бизни табхан анагъа,
Келиннѣе да насыб, джашау излейбиз,
Тюз иннет бла келгенин да билебиз.

Сени — джашынъ, аны — эри болгъаны
Экинѣе да бирден насыб береди.
Ол насыбны бек сакъларгъа къадалыб,
Экинѣе да бирча борчду, тѣреди!

Унутма сен, ана, келин кюнюнъю,
Сагъыннъанлай — джыламугъунъ агъады.
Келин, сен да эскер тамбла кюнюнъю,
Бюгюн келин—тамбла къайын анады!

ХАНТХА—ТАТЫУ

Сохан туура, тузну ат, —
Мант болурму татлы хант?!
Сынаб кёрсень-ёзсюз, сант:
Алайд магъанасыз зат.

СЮРМЕ

Кёбле зыкыгъа дженъиб,
Аз айталла атынъы.
Багъалатмайла сени,
Онъсунмайла хатынъы.

Сен джау кибик джумушаб,
Джагъылмайса кишиге.
Джонаса къырыб-ашаб,
Хар кыйсыкъны ишинъде.

Тотну, мортну къората,
Къынъырланы тюз этиб,
Барын ишге джарата,
Кюрешесе тюзетиб...

Сен керекли сауутса,
Хар ишге да биргелей,
Терсликлени джаууса;
Терен джонуб сюрмеле!

Поэтни кыйын джолунда кесин адамлагъа суйдюре, аланы джюреклерин кыйынлыкъда, зауукълукъда да джазгъанлары бла джылыта, къууандыра билген поэтлени бири бу китабны авторуду.

Османны поэтлик атын къуру бу китаб танытмайды, алая талай замандан бери аны назмулары бир джыйымдыкъ болуб чыкъмагъандыла.

Поэт назмуларында ариу, тынч окъулгъан тил бла бизни джашауубузну хар не тюрлю джанан да суратлайды: ишде джигер болургъа, адлмлыкъны, эркишилликни не кыйын кюнде да юсден атмазгъа, заманыбызны джорукъларындан таймазгъа, къара кюнде джашаууну аямай халкъынны, Ата джуртуну сакъларгъа, миллетлени арасында шохлукъ ючюн кюреширге дагъыда бек ксб иги затха юретеди.

Бу китаб беш бълюмден къуралады.

„Суйюмлю джуртум“ деген бълюмюнде поэт бизни тулпар тауларыбызны, булбулла джырлаучу ариу чегетлерибизни, пенъизлерибизни толкъунлу сууларыбызны, фахмулу, ишлей, джашай да билген миллетлерибизни, аны гаптияны джолу бла Колмунизмге баргъанын кыскача суйген джуртубу ну байлагъан болуб келген тынчлыгъын кез къакъмай сакълайыкъ, къазауалны дуниядан къурутуб кекде аджал излеб учхан

окъланы орнуна сабийлени насыблары, кёк кёгюрчюнле ойнасынла дейди.

Бу бёлюмге кирген „Къанлы кюнде къанатым“ деген фахмулу назмусунда поэт терен, ариу суратлаб бизни огъурлу, суююмлю къартларыбыз джашларын аскерге ашыргъанларыны юсюнден былай айтады:

„Къарачыгъыз къартлагъа:
Ёрге тутуб башларын,
Ата джуртну сакъларгъа
Ашыралла джашларын“.

Назмуну окъугъан заманда, къартланы сыфатлары сау адамлача келиб, кёз аллынъа сюелиб, окъугъанны эсинден кетмейдиле.

Китабны ючюнчю бла тёртюнчю бёлюмлеринде Осман джашлыкъны, халкъ айтыулары юсюнден джазады.

Арт бёлюмюнде эски, чирик, заманыбызгъа джарамагъан, джашауубузгъа заран салгъан затланы къоратыуну юсюнден айтады.

Бу бёлюмге „Алакёз“ деген поэмасы да кире-ди. Анда автор бир къаум адамла сагъыш этмей, адамны таныб билгинчи, къуру тюрсюнюню субайлыгъына алданыб насыбларын кеслерини къоллары бла джойгъанларын кёргюзеди.

Поэмачы баш герою онунчу классны бошагъан Алакёз деген кызычыкъ кука сёзге, кёзбаулукъгъа алданыо кыйынлыкъгъа тюшеди. Мында поэт аллай адамланы сөгеди, алагъа ушамагъыз, аллай адамланы джашауугъа юретигиз, бизни обществода алагъа орун джокъду дейди. Китабда джашауубузгъа джарарыкъ быллай кёб зат барды.

Османны бу китабы бизни ёсюб келген поэтичбызны бир ариу чакъгъан бутагъы болуруна ийнанадыз.

Издательство.

БАШЛАРЫ

Сюйюмлю джуртум.

Танъ атды	5
Ленинни джыры	8
Биргенъебиз, партия	10
Бир бараза	12
Алчыбыз	14
Заман	15
Кюзлюк	17
Бийчесын	19
Туугъан джуртум	21
Сюйген джуртумуда	20
Къобан	22
Азгек	24
Ала-Тау	33
Джашау	35
Уруш къоркъуу къорасын	36
Къобанны джыры	38
Черек суу	40
Джарашыулуку ючюн	48

Джаз	45
Сый	46
Таякъ джанъур	50
Коста	52
Ууда	54

Къара кюнде къанат бол

Ата джуртум	57
Къанлы кюнде къанатым	58
Ачыулу джылла	62
Джанъыз къабыр	69
Полтава	72
Деулени джыры	73
Чек сакълагъан	75
Алгъа	77
Сен къутхардынъ	79
Партизанны къабыры	93
А къыз, сауду	99
Чапаевни кинесунда	103

Джашлыкъ джашнайды.

Ант	107
Джаш тёлю	110
Игилик	111
Кёкню джети къатындан	112
Сюрюучюню джыры	114
Джюрек	116
Былаймыд этиб къоярынъ?	117
Кёз къысды	120
Джолла	121
Табарма сени	122
Сенсе дарман	123
Къызны ийнары	124

Сакълатма	126
Къуру чырай	127
Боран	128
Кюн чыкыгъаннъа	130
Акъ кегюрчюн	132
А	134
Игиге сукълан	135
Джолоучу	136
«Къазауат»	138
Тенътинъ сыналад	140
Алаймыды?	143

Халкъ айтыуладан

Биринчи джыламукъла	147
Сен да тюзсе	150
Энди сен да ийнанма	152

Кемликге тѣзме

Созулгъан иш	159
Буруш	160
Мурат	162
Джалкъау	171
Джалынсыз от	173
Тил	175
Еге ана	176
Табмаса джакъ	179
Бир тебсе	181
Сеир болдум джууабха	183
Сѣзюнъе табыл	185
Ала кѣз	186
Къабыргъа газетни тарыгъу	201
Гурушха	200
Инек белляу айтады	202

Сабийин унутхан ата	203
Къыз суйрегенлеге	204
Бирча борчду	207
Беджен	205
Хантха татыгу	209
Сюрме	210

Осман Ахъяевич Хубиев

КЛЯТВА

Стихи и песни

на карачаевском языке

Редактор *Н. М. Кагиева.*

Художник *В. И. Бекетов.*

Художественный редактор *Д. Х. Кубанов.*

Технический редактор *З. Т. Темирова.*

Корректор *Р. А. Гоцияева.*

Сдано в набор 19-ХІІ-62 г. Под. к печ. 22-ІІІ-1963 г.
Формат 70x92¹/₃₂. П.л.13,5. Усл.п л. 7,85. Уч -изд.л.5,58.
ВУ 36360. Заказ № 5478. Тираж 2000 экз. Цена 43 коп.

Карачаево-Черкесское книжное издательство,
г. Черкесск, ул. Ленина, 35-а.
Черкесская типография,
г. Черкесск, ул. Комсомольская, 32.

33

Бағасы 43 кап.

59509

Къарачай Черкес китаб издательство
Черкесск—1963